

- Щоб слово не розходилося з ділом, потрібно весь час мовчати і нічого не робити. Антон Якович розсміявся, це нове. Зачекай, це я запишу, цікаво.

Ми повернулися в Липову Долину вже під вечір, побувавши в декількох господарствах, в сільських радах, в окремих школах, магазинах. Зайшли до райвиконкуму. Повідомлень з області не було. Все було спокійно, як доповіли в приймальні.

- Тоді я поїду сьогодні на Суми, субота все таки. Надіюсь, ти не підведеш Олександра Івановича.

ЛИПОВОДОЛИНСЬКИЙ РАЙКОМ ПАРТІЇ

22 березня 1973 року відбувся пленум райкому партії - мене обрали першим секретарем. На пленумі був присутній другий секретар обкому партії Володимир Антонович Лисенко.

Перед обранням та ж сама процедура погодження, тільки ще прискіпливіша. Проходиши співбесіди у кабінетах секретарів ЦК КПУ.

Микола Наумович Буланий був звільнений з посади у зв'язку з переходом на іншу роботу. Формулювання було стандартним, коли звільняли з ініціативи обкому.

В Сумах він працював головою профспілки працівників м'ясомолочної промисловості, а потім головою районного комітету народного контролю.

Людиною він був для багатьох незрозумілою. Працював у комсомолі, закінчив Вищу партійну школу, працював завідувачем організаційним відділом Липоводолинського райкому партії, другим секретарем райкому партії. Замінив він Хрокала, який був

звільнений на його прохання за сімейними обставинами. Хрокало розлучився з дружиною і виїхав у Чернігівську область. Буланий мав досвід комсомольської і партійної роботи. Писати вмів, міг і це було головним у його роботі. Виступав тільки по написаному, готовувався до виступів старанно, цілими днями.

Сільськогосподарського виробництва не знав. Був далекий від нього. І це загострювало наші стосунки. Інколи ми сварилися, і сварилися добре, якщо можна так сказати. І коли я працював головою райвиконкуму, ніс всю відповідальність за район. Про це знали в районі і області. Керівники області не бажали міняти часто перших секретарів

O.B. Климов. 1973 рік.

райкомів і міськомів, було не прийнято. Якщо часто міняли, шукали винного, хто і чому рекомендував, як підбирали і т.д. Інша справа, коли забирали на вищу посаду. Про мою співпрацю з Буланим можна згадувати багато і довго. Окрема, велика тема, правда, цікава, повчальна, та краще нехай залишиться не висвітленою.

Другим секретарем обрали Бориса Лукича Коломійця, який до того працював секретарем райкому партії, як називали в районі, третім секретарем. Коломієць був на фронті, інвалід війни по зору, старший за мене на десять років - 1924 року народження. Коломієць Буланого не сприймав, як першого секретаря, часто не погоджувався з ним з багатьох питань. Він був досвідченим партійним працівником. Працював у колгоспі секретарем партійної організації колишнього Глинського райкому партії, інструктором Глинського, а потім Роменського міському партії. В Липову Долину направили, коли був створений район.

Секретарем райкому партії обрали молодого, енергійного, педагога за фахом Володимира Федоровича Чирву - першого секретаря райкому комсомолу.

Чирва мені подобався своїм принциповим, відповіальним ставленням до справи, і я запропонував його на цю посаду. Коломієць вів ідеологічні питання. Він закінчив Вищу партійну школу.

Чирві, вчителеві математики і фізики, випадала доля відповідати за будівництво, побутове обслуговування та інші виробничі питання. Я вів питання агропромислового комплексу. Звичайно, було незвичним для всіх, що вчорашній комсомольський ватажок, учитель, без відповідного досвіду, веде таку складну, нелегку дільницю роботи. Яременку на цій посаді було простіше, коли він працював, за будівництво в основному відповідав голова райвиконкуму. Питання плачування і особливо вибивання, інше слово підібрати важко, було покладено на мене, всі про це знали...

Чирва швидко увійшов у коліо будівельника, і сумніви розвіялися. Він налагодив ділові зв'язки з керівниками обласних будівельних управлінь і трестів. Стало їх запрошувати відвідати район. Гостей доводилося, звичайно, пригощати. Правда, в ті часи все це робилося простіше, але вимагало уміння самої організації проведення зустрічей. Потрібно було мати з чого приготувати.

Незамінним, надійні і високовідповіальні з цих питань були Олексій Петрович Цилорик - заступник голови райвиконкуму та

*Б.Л. Коломієць.
1973рік.*

Олександр Панасович Рушенко - директор районної кіномережі. Цилюрик від Бога був рибалкою. За будь-якої погоди рибу ловив. А Рушенко вмів готувати різні страви так, що, жодний районний професіонал-кухар, так смачно не готував. А що значить на природі юшка з п'яти-шести видів риби та підсмажена риба на соняшниковій олії в поніровочних сухарях. Це було фірмове блюдо Рушенка.

Невелика кількість овочів, зелені і, звичайно... Без відповідної кількості спиртного не обходилося. А якщо серйозно, то будівництвом ми займалися. Те, що було побудовано в ті часи, сьогодні прикрашає Липову Долину і села району. Стоять величні будівлі, свідки тих, не так і далеких часів. Так. Багато знищили, грубе вирвалося слово, але це правда. Я говорив, що такого періоду масштабного будівництва в районі не було, як було в сімдесятих - вісімдесятих роках.

Була наполеглива, повсякденна, відповідальна, результативна господарська і партійна робота. Прийняти гостей для господарів також була робота, в основному в неробочий час, за рахунок недоспаної ночі. Потрібно підкреслити і наголосити на тому, що пригощали в основному за рахунок своєї заробітної плати. Хто працював на керівних посадах у той час, підтвердить. Тому це відбувалося не так і часто.

V. F. Чирва. 1973 рік.

Липоводолинська середня школа.

Робота була важкою. Практика проведення різного роду заходів була в основному у суботні дні. Для відпочинку залишалося обмаль часу. В робочий час відпочивати було не прийнято.

Минали трудові будні. Йшов 1976 рік. Зателефонував завідувач організаційним відділом обкому партії і поставив запитання: «Як ти сприймеш пропозицію обкому, щоб направити Чирву на навчання в Академію суспільних наук при ЦК КПРС в Москву».

Такого повороту подій я не міг передбачити. Дружина Чирви, Марія Клімівна, хворіла, двоє малих дітей, проживали в невеличкому будинку, де було багато роботи по його обслуговуванню. Я пообіцяв, що постараюся з Чирвою переговорити і про результат зателефоную. В Академію того року приймали осіб, які працювали секретарями райкомів чи міськомів партії і мали педагогічну освіту за фахом фізики, математика.

З генералом Юрієм Андрійовичем Воїкіним, начальником обласного управління МВС, на фоні побудованого господарським способом адміністративно - виробничого приміщення житлово-комунальних служб селища.

Така була вимога до вступників. В області підходив тільки Чирва. Обком не бажав втратити місце. Мені було нелегко його відпускати. Підготовленої заміни не було. Вірніше, його заміни не планували, як завжди, в резерві кандидатури були. Чирва відмовлявся їхати в Москву, посилаючись на сімейні обставини. Вони дійсно були складні. Я сказав Володимиру Федоровичу, що така пропозиція випадає раз у житті і потрібно їхати. Поїдеш. Сім'ї будемо допомагати. Чирву було направлено на навчання до Москви.

На місце Чирви секретарем райкому партії був обраний Олександр Петрович Сліпко, який до того працював завідующим відділом освіти райвиконкому.

Він був випускником Берестівської середньої школи 1964 року випуску, коли всім класом залишилися працювати в колгоспі. Працював механізатором, пройшов службу в армії, був шофером, завідував сільським клубом. Закінчив вуз, працював вчителем, директором школи, завідующим районним відділом народної освіти. Коломієць Борис Лукич очолив районний комітет народного контролю.

I.M. Грек

Чирва. Будівництво, торгівля і все решта. Сліпко вів питання ідеологічні.

До В.П. Півень свого часу завідующим організаційним відділом працював Буланий Миколай Наумович, потім Кузьменко Дмитро Пана-

O.P. Сліпко

сович, після - Мовчан Микола Васильович. Відділ пропаганди в різні періоди очолювали Нестеренко Олександр, Залуківська Анастасія Олексandrівна. Загальний відділ довгі роки очолював досвідчений практик Грек Іван Мусійович, а потім Мельник Світлана Яківна. У секторі партійного обліку працював Лівенко Микола Васильович. Незмінним бібліотекарем і завідувала читальним залом Мусієнко Тетяна Петрівна. У приймальні довгий час працювала Приходько Олександра, а потім Надія Кобзар. Шоферами працювали Іван Федорович Олешко та Іван Федосійович Глупак.

Коли я був обраний першим секретарем, головою райвиконкому обрали Василя Олексійовича Яременка, який працював в районі свого часу першим секретарем райкому комсомолу, а перед обранням головою райвиконкому - секретарем райкому партії. В район був направлений у 1964 році з Ромен. Забігаючи наперед, скажу, що коли я був направлений у Ромни, Василя Олексійовича обрали першим секретарем Липоводолинського райкому партії, головою райвиконкому став Бесага Олексій Васильович, який працював начальником районного управління сільського господарства. Олексій Васильович також був выпускником Берестівської школи 1964 року. Працював трактористом,

шофером, служив в армії. Заочно закінчив Харківський сільгоспінститут. Працював у райкомі комсомолу, заступником голови колгоспу в селі Московському, головою колгоспу в Семенівці, начальником управління сільського господарства району. Працював першим секретарем Ямпільського райкому партії, представником Президента України в Кролевецькому районі, начальником Сумського обласного управління праці.

Коли Бесага був направлений у Ямпільський район, Віру Панасівну Півень було обрано

С.Я. Мельник

В.П. Півень

головою виконкому Липоводолинської райради. З Василем Олексійовичем працювати було легко, приємно. Він виріс у селянській сім'ї на Роменщині, знов ціну хлібові, в колгоспі став секретарем комсомольської організації. Пройшов усі щаблі комсомольської роботи, мав певний досвід партійної роботи. За фахом агроном. Практичного господарського досвіду на керівних посадах не було. Але в нього було велике почуття відповідальності. Він умів знаходити підхід до людей. Прислухався до порад. Не соромився мені сказати, чи то попросити поради з окремих питань, яких він не знат, як вирішити. Вирішували, домовлялися. Досвід приходив з часом. На нього можна було покластися. Я був переконаний в його відвертості, широті, добропорядності. Ми дружили сім'ями. Відчував його підтримку. Скажу відверто, цього не приховую. В силу вимогливості моого характеру до керівних кадрів, працювати зі мною було нелегко, я це відчував. Бувало всякого і багато, і потрошку. Коли я працював у Ромнах, ми, як колеги, підтримували добре сусідські товариські стосунки.

V.O. Яременко

О.П. Цилюрик

Заступником голови райвиконкому працював Олексій Петрович Цилюрик. Я рекомендував його на цю посаду. Ми працювали разом у райвиконкомі. До того він працював головою районної ради профспілок. Працелюб, принциповий, вимогливий. Він був надійним і відповідальним заступником. На заступника покладалося багато питань. В той час було безліч громадських організацій. Народні дружини, товариські суди, товариство охорони природи, пожежників, мисливців і рибалок... Щоб перерахувати їх, потрібно було не мало

часу. Всі вони потребували уваги, як з питання надання допомоги, так і контролю за їх роботою. Засиджувався допізна. Приходив на роботу дуже рано. Проживав за сто метрів від приміщення райвиконкуму. Слово офіс тоді не вживали. Бувало, о сьомій ранку зайдеш до його кабінету, він вже розглядає папери.

- Сьогодні раненько проскочив на ставок, піймав пару коропців. Риби ! - мир не бачив.

Я дивувався. Вчора розійшлися з роботи після десятої вечора, сьогодні о сьомій на роботі. Коли він встигав поїхати на власних «жигулях» половити риби. Встигав.

Всі тимчасові і постійні комісії вів Цилюрик. А це засідання, різні навчання, перевірки їхньої роботи.

Хочу пригадати про фірмові огірки Цилюрика. Пізно восени, коли в колгоспах зачищали площі, де були посіяні огірки, він їхав на поле. Збирав великих-превеликі, перестиглі жовті огірки, їх називали «вогнегасниками». Засолював їх у молочних бідонах за всіма правилами і традиціями кращих сільських домогосподарок і зарнурював у Хорол. Річка протікала в кількох метрах від гаража райвиконкуму. Огірки там зберігалися до нового року. Про місце схорони знав тільки він. Під новий рік прорубував ополонку і витягував бідон з огірками. Розповідати про аромат та смакові якості огірків візьметися не кожен. Для цього потрібен особливий талант і уміння, як і для їх приготування. Це зробити важко. Можна тільки сказати словами Олексія Петровича: «Світ не бачив». Це дійсно, правда. Про огірки було відомо багатьом керівникам обласних організацій. І коли вони приїздили в район, просили Цилюрика пристити огірками.

На посаді першого секретаря відчував себе більш упевнено. Вже був відповідний досвід роботи районного рівня. Практично змінилося керівне крісло, назва посади. А керівне ярмо стало важчим, більшим, відповідальнішим.

1973 рік для мене був напруженим. Син Валерій закінчував 10 класів. Потрібно було вирішувати, куди йому вступати. За станом здоров'я лікарі радили мати спеціальність кабінетного характеру. Вчителем бути він не бажав. Приваблювала спеціальність еко-

номіста, не його, а мене з дружиною. Роботу економістів сільсько-господарського спрямування я бачив, розумів. Вирішили, щоб вступав у Харківський інститут залізнично - шляхового транспорту на факультет «Економіка будівництва». Він також був не проти.

Наступили жнива, перші жнива на новій посаді. Збирання вро-жаю - найвідповідальніша пора. Врожай був не поганий. Присту-пили організовано до його збирання. Пройшло декілька напру-жених днів, уже були певні успіхи, пішли затяжні проливні дощі. Подібна погода була давно. Старожили не пам'ятають. Дощі йдуть щоденно. Зерно проростає в колосках на нескошеному житі. В по-косах проростало. Подібне пережив, коли обрали головою колгос-пу у Підставках у 1960 р. Різниця тільки в тому, що тоді йшли затяжні осінні дощі, а це влітку, в жнива. Дійсно, спрацював закон парності. І трапилося через тринадцять років. Як тут не станеш за-бобонним. І що характерно, така погода тільки на Сумщині і Чернігівщині. Україна практично завершує жнива, залишилися дві північні області. В область направляється комісія ЦК на чолі із за-ступником голови Ради Міністрів, Міністром сільського господар-ства з апаратом міністерства для вивчення стану справ і надання допомоги. Яка може бути практична допомога. Зупинити дощі во-ни не в силах. Проте працюють, допомагають, заважають, відволікають.

У районі постійно працює закріплений за районом уже другий рік уповноважений від обкуму партії, член бюро, начальник управління КДБ в області, генерал Юрій Володимирович Петров -людина поряд-на, душевна, скромна. Від Бога музикант, художник. Професіонал по своїй лінії. Спільно вирішуємо всі питання, радимося. Головне, що співчуває і допомагає мені. Залишити район не можу на годину. Постійний зв'язок з обкомом, з колгоспами. Безліч інших справ, окрім збирання врожаю, і також невідкладних.

Валерій у Харкові складає екзамени. Дружина в Сумах на операції. Бабуся Ярина з дочкою Жанною і сином Сергієм дома. Уваги при-ділити їм не можу. Часу немає і на відпочинок. Почав палити. Пачка за день. Накурився тоді так, що після того практично не беру сигарети і в руки. Правда, коли хтось палить, кортить і самому. Буває, прошу.

В районі створені загони по збиранню врожаю. Сконцентрували техніку. Налагодили радіотелефонний зв'язок із загонами. З Юрієм Володимировичем повернулися з колгоспу «Ясна Зірка», сидимо в кабінеті, плануємо, що робити завтра. Збирати пшеницю прямим комбайнуванням не можна, комбайни і трактори грузнуть. Це ми переконалися в колгоспі, разом з головою Іваном Васильовичем Хекалом - керівником досвідченим, відповідальним. Вирішили, щоб механізатори були в полі, через відповідний час пробували збирати, і як тільки вимолочує зерно, незалежно від його вологості - обмолочувати. В кожному загоні був пересувний вагончик, де можна механізаторам відпочити.

Була друга половина дня. До кабінету заходить оглядний, незнайомий чоловік, видно вже з першого погляду птиця поважна і не скромна, наглуєтима.

- Я представник ЦК, заввідділом Міністерства сільського господарства - Веніамін Балюра, - відрекомендувався гість, не привітавшись.

- Присядьте, - запропонував я, показавши на приставний стілець.

Петров сидів біля вікна на одному із стільців, що стояли попід зовнішньою стіною кабінету, і Балюра на нього не звертав уваги. Прийняв його за рядового працівника райкому. За звичай гости розміщаються в кріслах за приставним столом.

- В область прилетіла бригада на чолі з міністром розібрatisя, чому зриваєте збирання, - продовжував поважний гість. - Мене направили у ваш район. Я їхав з Ромен і бачив, що комбайни стоять і не працюють, сонячна погода, це по менший мірі злочин, якщо не більше. Прекрасна погода, а комбайни стоять.

Дійсно в кабінеті була прекрасна погода. Балюра нервував, проявляв нездоволення, що в міністерстві багато роботи і їм доводиться вилітати на місця й організовувати за когось роботу. А на місцях керівники сидять по кабінетах і не вживають дійових заходів. Ми сиділи, слухали, мовчали.

Петров підвівся, в звичній йому манері, скромно посміхаючись підійшов до Балюри.

- По якому праву ви так себе поводите? - запитав Петров, стоячи перед Балюрою.

- А ви хто будете? - запитав Балюра.

- Я член бюро обкому партії, начальник управління КДБ, генерал -майор Петров, уважно слухав вас. Ми десять хвилин, як приїхали з поля, працювати не можна, поля стоять у воді, а ви безпідставно звинувачуєте першого секретаря райкому.

- Я бачу і знаю, як працюють у районі, і не вам, за хвилину пе-ребування на території району, так розмовляти і давати оцінку ро-боти. Петров відсунув підставне крісло і сів навпроти Балюри. Той не чекав такого повороту.

- Ви приїхали в район, як працівник міністерства допомогати чи заважати? По вашому вигляду і поведінці ви прибули заважати. Завжди витриманий Петров на цей раз не стримався. Розмова набирала неприємного повороту, і це було не бажано. Але слова вилетіли і вдарили дошкульно такого поважного гостя, представ-ника ЦК.

- Думаю, що зайве вести розмову в кабінеті, поїдемо в поле, - запропонував я.

Балюра заспокоївся, зрозумів, що не з того почав.

- Я розумію обстановку, сам колись працював секретарем рай-кому партії, так що знаю цю кухню, - почав уже спокійнішим, спів-чуваючим тоном Балюра.

Я запропонував проїхати в колгосп «Ясну Зірку», з якого ми щойно повернулися, щоб на місці побачити і переконатися, як ор-ганізоване збирання, яка наша провина. Тим більше їхати було не так і далеко.

Всі погодилися. Вийшли у двір райкому. З'ясувалося, що Балю-ру підвезла машина з Роменського міському партії. А машини з об-ласти розвезли по районах. Зроблено це було оперативно.

Так що речей з собою Балюра практично не брав, уяв наспіх необхідне, що було в робочому кабінеті у портфель, і на літак Київ - Суми - Ромни - Липова Долина. Декілька годин - і бойові представники ЦК на місцях.

Ми втрьох сіли в газик. По радіотелефону я зв'язався з головою колгоспу Хекалом і розповів йому про нашу місію. Той був у зби-

ральному загоні і повідомив, що збирати не можна, після того, як ми поїхали, вони пробували поставити спарені колеса на комбайни, всерівно грузнуть, дуже сира земля. Мою розмову з Хекалом по радіостанціях чули майже всі керівники господарств району. Я вийшов на зв'язок з колгоспами ім Чкалова, ім. Маяковського, з колгоспами сіл Русанівки, Панасівки, Берестівки. Керівники господарств доповіли аналогічні обставини, вони були у збиральних загонах. Балюра був у захопленні від оперативного радіозв'язку, обізнанності керівниками господарств стану справ. Сказав, що та-кий оперативний радіозвязок він бачить уперше.

За півгодини ми були на полі. Під'їхали до розташування комплексного механізованого загону. Чотири комбайни, чотири трактори кожен з двома причепами для збирання подрібненої соломи, автомобілі для відвезення зерна, пересувна ремонтна майстерня, спеціально обладнаний пересувний вагончик для відпочинку, душ, умивальники, їадальня. Враження, що прибули у військову частину.

Нас зустрів голова. Привітались. Балюра зовсім по - іншому, в співчуваючому тоні повів розмову з головою. Підійшли механізатори, їх майже три десятка чоловік. Висловлюють стурбованість, запитують, коли ж припиняється дощі, висловлюються добрими словами на адресу керівництва колгоспу, району. Підійшли до комбайна, який застряв у місиві грязюки. Всі механізатори і голова в чоботях. Я і Петров в ботинках на шнурках. Балюра в світлих босоніжках. Розуміє своє незручне становище. Висловлює співчуття механізаторам.

Оцінивши обстановку, побажавши сонячної погоди і успіхів усім механізаторам і керівникам господарства, ми поїхали на Липову Долину. По дорозі Балюра висловлював своє захоплення організацією роботи, настроєм механізаторів, оперативністю зв'язку. Говорив, що ніколи не повірив би, коли б не побачив і не почув сам особисто. Просив вибачення, що при зустрічі поступив так небачно.

У мене в архіві збереглася фотографія керівників господарств району. Всякого бувало у взаємовідносинах голови райвиконкому, першого секретаря райкому партії і керівників господарства. Різні вони були за організаторськими здібностями, різні характерами, але була спільна риса: працювали чесно, добросовісно, самовіддано. Кожен із них був особистістю і залишив на землі Липоводолинщини добрий спомин про зроблене. А зробленого було багато. Бували випадки, коли окремі не справлялися з обов'язками в силу різних причин, ім підбирали іншу роботу.

Керівники господарств і району. Перший ряд (зліва направо):

Антон Мовчан -голова колгоспу «Червоний Прапор»

**с. Берестівка, Петро Воронцов - голова колгоспу ім. Горького
сmt. Липова Долина, Борис Коломієць - другий секретар**

РК КПУ, Семен Качай - голова колгоспу «Зоря комунізму»

**с. Русанівка, Олександр Кlimov - голова райвиконкому, Михайло Яценко -начальник райсільгоспураління, Михайло Яковенко -
голова колгоспу «Зоря комунізму» с. Подільки.**

**Другий ряд: Герой Соціалістичної Праці Іван Бойко –голова
колгоспу ім. Шевченка с. Саї, Іван Токаренко - голова колгоспу
«Червоний лан» с. Семенівка; Іван Хекало -голова колгоспу
«Ясна Зірка» с. Байрак, Іван Олійник - голова колгоспу
«Комунар» с. Колядинець, Іван Тарасенко -голова колгоспу
ім. Димитрова с. Лучка; Іван Косенко - голова колгоспу «Заповіт
Ілліча» с. Московське, Іван Сітак - голова колгоспу «Ленінський
шлях» с. Капустинці, Іван Тимошенко - директор радгоспу
ім. Калініна с. Калінінське, Петро Попов -голова районного
комітету народного контролю.**

Третій ряд: Михайло Мельник голова колгоспу «Великий

**Жовтень» с. Підставки, Євгеній Шкарлат – керуючий
райсільгосптехнікою, Василь Підлужний - голова колгоспу «Зоря»
с. Панаєвка, Василь Терещенко -голова колгоспу ім. Кірова с. Бе-
єве, Василь Гонтар -голова колгосп ім. Чкалова
с. Яснопольщина, Василь Макієвський -голова колгоспу
ім. Леніна с. Синівка. На фото відсутні голова колгоспу
ім.. Маяковського с. Яганівка Яким Якимович Ізюменко,
директор радгоспу «Мічуринець» с. Побиванка
Микола Степанович Силенко.**

Минав час, роки забирали своє, мінялися обставини, змінювалися і керівники господарств. А. Мовчана змінив у Берестівці Яковенко Анатолій Іванович, у Кімличці головою колгоспу був обраний Рогіз Федір Радіонович. Колгосп «Червоний прапор» розділили на два господарства на Берестівку і Кімличку. П. Воронцов очолив у 1975 році новостворене міжколгоспне об'єднання «Птахопром», до якого і входив комплекс комбікормового заводу. Частина господарства ім. Горького, селище Липова Долина і радгосп «Мічурінець», село Побиванка в цьому ж році були об'єднані в радгосп «Липоводолинський» - директором його був призначений Півень Олександр Якович., І. Таразенка в Лучці змінив Марченко Андрій Семенович., С. Качая замінив Гапич Михайло Петрович. Колгосп ім. Димитрова села Лучка і «Зоря комунізму» села Русанівка об'єднали, головою був Марченко Андрій Семенович. М. Яковенка в Подільках замінив Тихонський Василь Васильович, а І. Бойка в Саях Лебед'ко Анатолій Миколайович. І. Токаренка в Семенівці замінив Бесага Олексій Васильович, а І. Хекала в Байраку Доленко Іван Павлович. Після І. Олійника в Колядинці головою обрали Марченка Василя Андрійовича, а в Московському Володимир Ілліч Давиденко замінив І. Косенка. І. Сітака в Капустинцях замінив Кузьменко Віталій Федотович. І. Тимошенка в Калинінськуму - Нестеренко Михайло Петрович, а його замінив Чеберяк Микола Михайлович., М. Мельника в Підставках замінив Карпець Микола Петрович, В. Підлужного в Панасівці - Кобзаренко Дмитро Кузьмич, В. Терещенка - в Бєсвому Лопата Василь Васильович, В. Гонтаря в Яснопольщині - Михайлінко Андрій Ілларіонович, а В. Макієвського в Синівці - Кулинich Григорій Данилович, який до того працював у Кімличці, а його замінив Гапич Михайло Петрович.

У великих селах району в свій час було по декілька колгоспів і працювало багато керівниками господарств. Я пригадую тих, котрих пам'ятаю по спільній роботі, починаючи з 1958 року і до кінця 1980 року. За ті 22 роки багато пройшло змін, і важко пригадати окремі деталі, тому можливі і окремі помилки, напевно, закономірно. Тому прошу пробачення у тих, хто виявить помилку, вона допущена не свідомо, а в силу того, що те, про що пишу, було так давно. Хочеться добрым словом згадати Михайла Степановича Воліка, голову колгоспу села Семенівка. Він був новатором, працелюбом, особистістю. Приньому побудовано в Семенівці будинок культури, дитячий садок, заладено і вирощено парк. Працював цегельний завод, будувалося житло, виробничі приміщення. Волік був удостоєний найвищої нагороди держави на той час - ордена Леніна.

Іван Васильович Поділько працював головою колгоспу довгі роки у Синівці, а потім у Подільках. Коли я працював у Підставках, ми були членами виконкому Синівської сільської ради. Іван Васильович пройшов війну, повернувшись підполковником, мав багато нагород. І коли на свята надівав мундир, де серед багатьох нагород були хресті-нагороди зарубіжних держав, пожилі жінки молилися на нього. Мені, як молодому голові, не раз доводилося звертатися до нього за порадами. Він був спокійною вдачі, вмів гарно і красномовно говорити та слухати. Господарство в Синівці мало високі виробничі показники, але у Подільках Подільку не вдалося зробити того, що було зроблено у Синівці.

Григорій Юхимович Дериземля працював у Московському. Вище я згадував про нього. Московське в районі було одне з кращих господарств. Був побудований будинок культури, школа, магазини, виробничі приміщення, облаштовано село. Традиції, закладені Дериземлею, довго підтримувалися і жили. Село було зразком по вирощуванню врожаю, продуктивності тваринницьких ферм, благоустрою. Славилося своїми людьми, серед яких і був бригадир тракторної бригади, Герой Соціалістичної Праці Анатолій Максимович Русанівський.

Флагманом серед кращих керівників господарств в ті часи був Іван Миколайович Бойко, Герой Соціалістичної Праці, голова кращого в районі колгоспу імені Шевченка села Саї.

В кінці п'ятдесятих-шістдесятіх роках вищено названи керівники господарств були гордістю нашого району. Вони не мали спеціальної освіти. Не закінчували вищі навчальні заклади, але вміли організувати роботу своїх помічників, спеціалістів, мешканців села. Вміли. Були від діда-прадіда хліборобами. Кожен із нас пам'ятає розповідь легенду, коли прохожий запитав каменетесів, що працювали на спорудженні храму, для чого ви працюєте?

Один відповів:

- Щоб мати їжу.

Другий сказав:

- Щоб обтесати камінь для стіни.

А третій промовив:

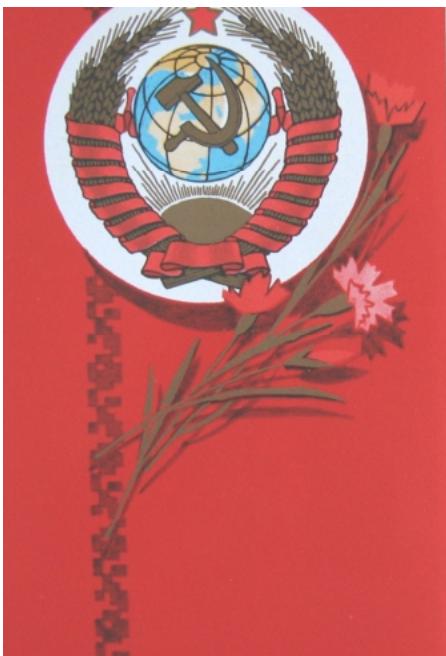

I.M. Бойко

- Щоб побудувати цей чудовий храм.

Керівники, про яких пишу в спогадах, у переважній більшості були серед тих, хто будував храм.

У житті району, області і України були і святкові урочисті події. 26 липня 1973 року з делегацією від Сумської області я був присутній у Києві на урочистому засіданні ЦК Компартії України і Президії Верховної Ради УРСР з нагоди вручення Україні ордена Дружби народів. Святкувалося п'ятдесятиріччя створення Радянського Союзу.

ШАНОВНИЙ ТОВАРИШУ

Климов О.В.

Центральний Комітет Комуністичної партії України і Президія Верховної Ради Української РСР запрошуєть Вас взяти участь в урочистому засіданні Центрального Комітету КП України і Верховної Ради УРСР, присвяченому врученню Українській Радянській Соціалістичній Республіці ордена Дружби народів.

Урочисте засідання відбудеться 26 липня 1973 року о 17-й годині в приміщенні Палацу культури «Україна» (вул. Червоноармійська, 103).

ЦЕНТРАЛЬНИЙ
КОМІТЕТ
КП УКРАЇНИ

ПРЕЗИДІЯ
ВЕРХОВНОЇ РАДИ
УКРАЇНСЬКОЇ РСР

№ 2300

Завершався пам'ятний 1973 рік. В обласній газеті «Ленінська правда» 21 грудня 1973 року був опублікований Указ Президії Верховної Ради СРСР про нагородження орденами і медалями СРСР передовиків сільського господарства Української РСР, які відзначилися в збільшенні виробництва і продажу державі зерна, цукрових буряків, олійних культур та інших продуктів землеробства. Серед нагороджених орденом Трудового Червоного Прапора було і мое прізвище.

Визначено і пам'ятною подією в Липовій Долині було відкриття Меморіалу пам'яті земляків і тих, хто загинув, звільняючи від окупантів селище у роки Великої Вітчизняної війни 1941 -1945 років. Його відкриттю передувала велика робота. Було заздалегідь замовлено проект виготовлення пам'ятника. Вирішили спорудити Меморіальний

Старий пам'ятник.

Монтували на місці. Скульптор і архітектор передбачали поставити фігури безпосередньо на тротуарні плити. На мій погляд, таке розміщення фігур було непродуманим. Тим більше, що сам комплекс був набагато нижче дороги. Мене підтримав архітектор Лісенко М.І. і ми домоглися, щоб пам'ятник підняти. Автори проекту погодилися. На стелі викарбували сотні імен земляків, що загинули в боях за Батьківщину. Великий вклад у будівництво внесла міжколгоспна будівельна організація, яку очолював Олексій Федорович Наумко. Брали участь й інші організації, зокрема районне відділення «Сільгосптехніка», шляхобудівельні організації, майже всі установи селища, школа, молодь.

Відкриття Меморіалу відбулося урочисто. Воно було приурочене тридцятьиріччю визволення України від фашизму. Наш район і селище були звільнені 9 вересня 1943 року.

Близько одинадцятої години у неділю, 15 вересня 1974 року, сходилися з квітами мешканці селища. Організації сходилися колективами, колонами, з гірляндами квітів. Народу було багато, майже всі мешканці селища. Були присутні і гості. Своєю присутністю вони за свідчували велику повагу і шану до тих, хто віддав своє життя за визволення селища воїнам-землякам, що загинули у роки війни і не повернулися на рідну землю. Іван Васильович Гольченко, голова селищної ради, відкрив мітинг і надав слово мені. У промові я сказав, що вічно в серцях поколінь зберігатиметься світла пам'ять про тих, хто віддав своє життя за честь і незалежність своєї Батьківщини, за те,

щоб було світле мирне небо, за наше сьогодення. Свідком немеркнучої слави про мужність і їх героїчний подвиг буде споруджений в селищі меморіал, який ми відкриваємо сьогодні. Я запропонував вшанувати хвилиною мовчання пам'ять загиблих воїнів -визволителів. На урочистому мітингу виступив ветеран Великої Вітчизняної війни, кавалер багатьох нагород Петро Степанович Воронцов, голова місцевого колгоспу ім. Горького. Від молоді селища виступав Віктор Олещенко, призовник, працівник РЕС, учениця четвертого класу Липоводолинської середньої школи Люба Хрокало. Під звуки траурної мелодії опустилося біле покривало, і пам'ятник було відкрито.

Постаті трьох жінок - символ материнської любові до рідної Вітчизни, вічної скорботи і туги за загиблими, постали перед присутніми. Хвилини були незабутні. Втриматися від сліз не зміг ніхто. В моїй пам'яті ця подія залишилася навічно. І я гордий тим, що вніс немалій вклад разом з багатьма в спорудження меморіалу, як вічної пам'яті про воїнів Липової Долини.

*Піонери школи піднесли факел
П.С.Воронцову, якому було доручено
запалити вічний вогонь монумента.*

П.С. Воронцов

Петро Степанович Воронцов - відомий у районі керівник, здібний організатор. Народився в селі Пирятинщина 10 серпня 1923 року. Учасник Великої Вітчизняної війни. Повернувшись з фронту, працював агрономом, головою одного з колгоспів в селі Русанівка. Довгий час очолював господарство ім. Горького в Липовій Долині, а потім - Липоводолинське об'єднання «Птахопром». Тут виробляла продукцію найбільша птахоферма в районі і комбікормовий завод. Нагороджений

орденом Леніна, двома орденами Трудового Червоного Прапора, орденом «Знак Пошани».

Під звуки траурної мелодії були названі імена тих, хто загинув, визволяючи селище Липову Долину, і 390 воїнів земляків, імена яких золотими літерами викарбувані на стелі. До стели, монумента і могили було покладено багато живих квітів.

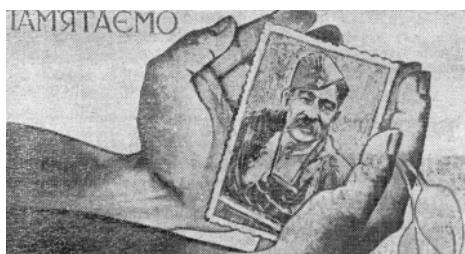
Першими поклали живі квіти до Монумента Вічної слави діти. Серед них: Юра Дудкін, Люда Шевченко, Ігор Малащенок, Жанна Клімова, Павло Омельченко, Лілля Ізюменко, Олександр Тишик.

Гірлянду і живі квіти покладають ветерани війни, представники від організацій і установ селища. Очолювали колону фронтовики Олексій Федорович Наумко та Іван Пантелеїмонович Лісценко.

Велику допомогу у відкритті меморіалу надало командування 43-ї гвардійської ракетної Смоленської орденів Суворова і Кутузова дивізії, яка розміщувалася у місті Ромни. Був наданий військовий оркестр, воїнами проведений салют, почесний караул, віддані були всі передбачені статутними вимогами почесті.

Районна газета від 19 вересня 1974 року №113 широко висвітлювала цю пам'ятну подію.

В селищі відчувалося задоволення роботою, що здійснювалася по благоустрою, як у керівників більшості організацій, так і мешканців. Головне, була віра в реальність запланованого. Та потрібно сказати відверто, що в окремих, правда, їх було дуже мало, не було великого бажання проявляти ініціативу, в силу різних причин. Їх можна, при бажанні, вірніше, при небажанні робити, знайти. Доводилося таким роз'яснювати доступними і зрозумілими, простими формами і методами. І коли вони отримували задоволення від зробленого, коли їх примусили, змінювали своє ставлення і настрій.

Я заздрив сусідам роменчанам, що вони мають такий великий ринок, куди приїздили тисячі людей. Розумів, що у нашому селищі такого ринку бути не може. Але хотілося, щоб був невеличкий базарчик, принаймі, щоб збиралися люди там у неділю. Щоб зійшлися люди, щоб щось продали і купили, зустрілися, спілкувалися.

Мета була, щоб мешканці селища виносили на ринок лишки сільгospродукції, вироби та інше. У селищі були майстри по виготовленню різних виробів, про них мені розповідали. Багато громадян утримували корів, птицю, свиней. Могли продавати лишки продукції. Так я тоді думав. Упорядкували ринок, зробили все необхідне для торгівлі в розмірах, необхідних для селища. Намагалися зацікавити населення займатися продажею власних виробів, щоб додатково отримували кошти. Про спекуляцію в ті часи не було й мови. Вона була, але десь там у тіні, незначна, можна сказати, непомітною. Привозили на базар продукцію колгоспи і радгоспи. Мешканці селища виходили на ринок масово, скуповували те, що привозили господарства, і на тому закінчувалася торгівля. Ніхто нічого не виносив. А про тих, що виносили, складалося враження, що окремі дивилися не дуже доброчільно. Базар у селищі не приживався. Я довго не міг зрозуміти, чому в Ромни окремі іздили щось продавати на базар, а в себе не виносили, не продавли. Не було в ті часи ринкових відносин. Яка не була тоді зарплатня, але платилася своєчасно і регулярно. У всіх була робота, всі були, як говориться, при ділі. Але не марно пропала праця. Площа під ринком і окремі споруди через деякийсь час пригодилися.

Відчувалась в ті часи потреба у селищі і в селах району у безалкогольних напоях, ковбасних, особливо в кондитерських виробах. Свого виробництва в районі не було. Все завозилося в основному з Ромен, Сум. Це мене турбувало, відчував нездоволення, що в інших виробляють, а ми ні. Домоглися різними способами, а це було не просто і не легко, щоб побудувати для селища і району сучасний потужний харчокомбінат, як говорили тоді, в далекому сільському районі. Побудували, потужний для того часу перспективний комплекс харчової індустрії для району. Всі доклали зусиль, щоб освоїти і випускати продукцію, підібрали і навчили кадри. Потужний комбінат працював. Та сьогодні там пустир. Споруди з цегли і бетону згоріли до тла без вогню і полум'я, залишилися уламки для історії, які нагадуватимуть потомкам, як вчиняли необачно їхні батьки і діди.

У райцентрі не було автозаправочної станції. Заправляли службові автомобілі всі організації, хто де зумів. В кожному селі самі керівники господарств вирішували питання заправки техніки пальним. А в рай-

центрі всі, кому потрібно було заправити автомобіль, бігали кругом сільгосптехніки, інших організацій. Особливо великі незручності були для тих, у кого був власний автотранспорт, якого з кожним роком збільшувалося. Пальне було дешеве. Всі розуміли, де і в кого у Липовій Долині заправлялися власники автомобілів. Умовили керівництво Роменської нафтобази побудувати у Липовій Долині автозаправну станцію. Побудували. Працює й сьогодні, правда, зі змінами і добудовами.

Я завжди пам'ятував, що люди деколи відкушують більше, ніж можуть пережувати. Але як керівник, завжди вважав за краще мати справу з людьми, які замахуються зробити більше, ніж з тими, які прагнуть зробити менше, щоб було їм спокійніше жити. Чи були такі? Були. Не поважав таких. Але і був глибоко переконаний, це не раз траплялося з окремими, що кожен повинен брати на свої плечі працю, що відповідає його силам, здоров'ю, тому, коли тяжкість її виявиться занадто непосильною, то він може не витримати і впасти.

Життя йшло своїм шляхом. Росли діти. У 1978 році старший син Валерій закінчив інститут. Направлення отримав в Казахську РСР. Мої колеги і товариші дивувалися, чому я не посприяв, щоб сина направили на роботу кудись ближче. Звичайно, при моєму службовому становищі міг те зробити. Проте вважав, таке було мое переконання, що після закінчення навчального закладу, потрібно їхати по направлению, щоб не було нарікань ні на кого. Щоб не було: от коли б я та був поїхав... Валерій поїхав.... У серпні 1978 року приступив до роботи виконробом у ПМК -129 (пересувна механізирована колона) село Мала Олександрівка. Будував насипи під колії залізниці. Попрацював, робота виконроба була не проста для молодого фахівця, тим більше економіста. Перевірив на власному досвіді, як діють економічні важелі на будівництві, по чому і що в оренбургських степах. В жовтні там уже зима. Зрозумів сам і прийшов до висновку, що в Україні краще. Переїхав до Сум. Працював у будівельних організаціях. Одружився.

Син Сергій.

*Наталія Ковальова стала дружиною
Валерія, нашою невісткою.*

Наталія Андріївна Ковальова стала нашою невісткою, дружиною Валерія. Весілля було в Сумах, у дієтичній столовій по вулиці Леніна (тепер Соборна). Були присутні близькі, рідні, друзі. Продовжували його другого дня в гуртожитку, де проживала невістка, як говорять у народі, - допійвни.

Син Сергій мріяв стати військовим. В його кімнаті на стінах висіла військова атрибутика. Погони. Ремені. Зірки. Пілотки та інше. Я не заперечував, щоб він став військовим. Десять там у глибині моїх відчуттів ще горіли іскорки, запалені в роки моєї юності, коли мріяв стати військовим, які не збулися. Мрії сина, майбутнього ракетчика з Липової Долини, збулися. В серпні 1978 року Сергій вступає до Харківського вищого військового командного училища ім. Маршала Радянського Союзу Крилова М.І. на факультет радіоелектроніки. Факультет один із важких, але престижних.

У вересні з дружиною були присутні на прийнятті присяги. Пригадав свої юні роки, коли мріяв стати військовим. Пролетіло п'ять років. Я вже працював у Ромнах.

1981рік. Курсант Сергій Климов крайній праворуч у першому ряду.

25 червня 1983 року Сергій закінчив навчання. Знову повторюється те, що було з Валерієм. Сергія направляють проходити службу в Средньоазіатський військовий округ в Тургайську область м. Державінськ-1. сmt Степний (Казахська РСР). Спрацював закон парності. Після закінчення навчання обох синів направляють на роботу в Казахстан. Після служби в Казахстані, у 1985 році Сергія направляють служити у місто Лебедин в ракетний полк. Але сталися непередбачені зміни. У жовтні 1992 року особовий склад військових підрозділів ракетної дивізії попрощався з бойовим прапором. На місці, де стояв ракетний полк, залишилися розвалини. Закінчив військову службу в Харкові у військовому представництві Міністерства оборони. Ветеран, пенсіонер Збройних Сил, підполковник запасу.

Для першого керівника району наради, семінари, засідання, навчання кадрів були невід'ємною складовою його роботи. До речі, ця робота набагато складніша, а ніж думають окремі. Щоб провести ту чи іншу нараду потрібна велика підготовча робота. Інша справа, яка була від того корись, результативність. Відвerto кажучи, я не дуже вірив у насіння проведені без ґрунтовної підготовки, без практичного показу і теоретичного висвітлення теми семінари чи наради. Старали-

ся так робити. Але життя, обстановка вимагала інколи терміново за-
прошувати керівників для вирішення невідкладних справ. У районі
була можливість за півгодини зібрати керівників, розрахунковий час
був потрібний для того, щоб дійти від Капустинець, принаймі,
найвіддаленішого села. Зв'язок з керівниками на той час був постій-
ний, мобільний - радіотелефонами. Наради відбувалися не тільки в
районі чи в області, часто запрошували чи то направляли і до Києва.

Запрошення на наради, що проводилися в Україні, на яких був присутній автор.

На всіх цих заходах накреслювалися завдання, ділилися досвідом
роботи, навчали, демонстрували кращі форми і методи роботи, пока-
зували результати. Потрібно було після участі в них намічати плани
дій по їх виконанню. І працювати...

Підсумки роботи й оцінка наслідків були по закінченні кожного
року. Але головна оцінка роботи і діяльності для всіх давалася в кінці
п'ятирічки.

У лютому 1975 року мене нагородили знаком «Ударник девятої пятилетки». Знак заснований Центральним Комітетом КПРС, Радою Міністрів СРСР, Всесоюзною Центральною Радою професійних спілок, ЦК ВЛКСМ.

Нагороду вручали у Києві під час Республіканських зборів переможців соціалістичного змагання в сільському господарстві. За положенням про нагороду, нагородженню вручався цінний подарунок. Я отримав наручний, покритий позолотою, іменний годинник. Указом Президії Верховної Ради СРСР 24 грудня 1976 року нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора.

Вчені кажуть, що пам'ять - це психологічний процес, який полягає у запам'ятовуванні, закріпленні, збереженні і відтворенні в мозку людини того, що було в її минулому досвіді. Що це здібність зберігати і відтворювати в свідомості попередні враження, досвід. Складно. Але як тут не погодишся. Мій недавній сусіда Валентин - людина з поглядами сучасної молоді, на моє запитання: «Чи не пам'ятає він про...?» відповів:

- Навіщо над цим ламати голову, краще пошукати в Інтернеті. І дійсно, тепер і я переконався, що там можна знайти відповідь на всі запитання. Але коли в голові, то менше часу потрібно на пошуки. Проте скористався порадою і, як мовиться, листаю сторінки сайту, читаю і знайомлюся з історією Липової Долини.

Заглянув на сторінку (www.Lipovadolina.narod.ru) Опис району. Липоводолинська районна державна насіннєва інспекція. 1 січня 2002 року. «Короткий ракурс в історію Липоводолинської районної державної насіннєвої інспекції».

Ось що там написано:

«Населення на території нашого краю з'явилося близько 15-ти тисяч років тому. Ми можемо судити про це із залишків матеріальної культури, які виявлені в розкопаних могильниках. На території району виявлене поселення пори неоліту поблизу села Іванівка й поселення сіверян поблизу села Капустинці. Випадання із цього, нехай і короткого ряду Липової Долини ще не говорить про необхідність долини Хоролу за давніх часів. Напевно, ця територія з ряду причин залишалася малодослідженою й чекає своєї вивчення. Из часів приходу монголо-татарських орд в 1240 році занепад і запустіння супроводжуєть Сіверщину. I лише по 250-літній перерві починається нова литовська хвиля колонізації. За

часи литовського князя Вітовта (1390-1430), а українські землі в той час, як відомо, належали Литві, проводиться активне заселення півночі Середнього Придніпров'я.

Більшість територій, що входили до складу Річі Посполитої, знаходились у приватному володінні великих магнатів. Ще в 1590 році за постановою Варшавського сейму велику територію України було віддано черкаському і канівському старості Олександру Корибуту, який одержав прізвище Вишневецький за назвою головного міста своїх родинних маєтностей на Волині - Вишневця. Липова Долина також належала Вишневецьким.

Першу частину назви дано від р. Липівки, що в селі впадає в р. Хорол, а другу - від великої долини, по якій протікають річки. Розташоване у місці впадання р. Липівка в р. Хорол. Поселення на території сучасної Липової Долини проявляється в мороці історії за часи другої козацької колонізації краю - наприкінці XVI - початку XVII сторіччя. Першою відомою датою в історії Липової Долини став 1647 рік.

В 1647 році французький посол Гільом-Левасер де Боплан, відвідавши Україну, поділився своїми враженнями від подорожі в книзі «Опис України». Поміщена в працю карта говорить про існування у верхів'ях Хоролу такого поселення, як Липова Долина. У Липової Долині в 1647 році було 150 дворів. Якщо врахувати, що родина в той час нараховував 5-6 чоловік, то кількість населення Липової Долини досягала 800-900 жителів і складалося вони з туземних племінних елементів, тобто представників племені сіверян. А це ще раз підтверджує більш глибокі коріння установи Липової Долини, адже сіверяни проживали на цих територіях ще наприкінці першого тисячоріччя. Князям Вишневецьким, чиї предки походили з роду Рюриковичів - засновників Київської Русі, у першій половині XVII сторіччя належало 134822 господарства, у тому числі й Липоводолинські. Привілей на вічне володіння Посул'єм був даний Олександру Вишневецькому на сеймі Варшавському у квітні 1590 року. До речі, наші території були досить густо заселені родовитими князями. Так, Глинськ Роменського району належав князям Глинським, які перейшли на службу до Москви. Представниця цього роду Олена Глинська була дружиною

ною Василя III і матір'ю Івана Грозного. Проте навіть цей факт не заважав, а, можливо, навіть сприяв тому, що Вишневецькі досить часто вели війну з Російською державою. Так, в 1632-33 роках боярин Шеїн брав Ромен. Зрозуміло, що наші предки так чи інакше не були остеронь цієї події, хоч конкретних даних і немає.

Населення села брало участь у визвольній війні українського народу 1648-1654 років, на користь чого говорять факти виступів посланців Богдана Хмельницького. Так, відомим є факт агітації йти до війська одного з таких посланців улітку 1649 року в Ромнах. Богдан Хмельницький для того, щоб залучити максимальне число селян до повстанської армії, пообіцяв всіх учасників занести до козацького реєстру, тобто зробити вільними людьми.

У 1648-1654 роках в результаті визвольної війни село позбулося польсько-шляхетського панування й увійшло до складу Миргородського полку. У січні 1654 року 171 чоловік присягнув на вірність Росії. Влітку 1677 р. під час першого Чигиринського походу тут зустрілися і об'єдналися війська гетьмана І. Самойловича та князя Ромадановського, щоб рушити назустріч турецько-татарському війську.

Під час Північної війни 1700 -1721 pp. населення брало участь в бойових діях.

Згідно генерального опису й ревізії 1766 року Липова Долина ставилася до третьої полкової сотні Гадяцького полку. Гадяцький полк був випрошений гетьманом Брюховецьким на «гетьманську булаву» й утворював так званий «Гадяцький ключ». У нього ввійшли: Гадяч, Хітці, Будища, Капустинці, Афанасьевка, Липова Долина, Сергіївка, Вельбівка. За гетьмана Самойловича Липовою Долиною володів полковий обозний Юхим Вечурка, потім полкові осавули Михайло Кияшко, Андрій Катрич, Прокіп Моренко, Ілля Веронченко. Але при Мазепі село було прибрано до «замка».

При утворенні повітів село спочатку ввійшло до складу Глинського, а з 1803 року - Гадяцького повітів. У селі було медичне училище, що готувало земських фельдшерів. Були базари, з найбільшої ярмарки на рік. Існувало поштове відділення. У Липовій Долині діяло дві церкви. У церковному відношенні вони належали до Глинської протопопії Чернігівської єпархії. Після смерті Бог-

дана Хмельницького на раді козацьких старшин гетьманом обрали Івана Виговського. Його ім'я також можна відшукати в історії Липової Долини.

Прийшовши до влади, І. Виговський почав боротьбу з Москвою. Однієї з її сторінок є розгром біля Конотопа українськими полками й кримською ордою влітку 1659 року російської армії під командуванням князів Пожарського й Ромадановського.

Князь Трубецький повинен був спішно відступити на північ. Після цієї битви Виговський через Ромни повернувся на Гадяч, прагнучи одержати приказного гетьмана Павла Апостола. У цей же рік татари з'явилися під Липовою Долиною й зустріли розpacливий опір її жителів. Проте сили були нерівні, і протистояти орді неукріплене поселення, звичайно, не могло. Татари захопили село й пограбували.

У 1676 році в Липовій Долині об'єдналися війська лівобережного гетьмана І. Самойловича й російського воєводи Г. Ромадановського й звідси відправилися на Чигирин проти правобережного гетьмана Дорошенка, якого підтримував кримський хан. Нові історичні події початку вісімнадцятого сторіччя знову не обходять Липової Долини. Проводячи свій похід на Україну, шведські війська Карла XII, просовуючись із Новгород-Сіверського до Полтави, пройшли й через Липову Долину. Але ставка короля була в Русанівці, а в Липовій Долині перебував госпіталь шведів. Варто сказати, що населення вороже ставилося до Карла XII і його союзника гетьмана Мазепи. Хоч у цілому воно не хотіло терпіти як Мазепу, так і гноблення російського царства.

Після подій 1709 року московські царі щедро роздають українські землі Лівобережжя, у тому числі й козацької старшини, що вірою й prawdoю їм служили. Із другої половини активізуються спроби з боку останніх силоміць відібрати землі у вільних козаків і переводити їх у ранг залежних селян. Не уникла цього й Липова Долина.

На цьому закінчувався період в історії нашого краю й селища в тому числі, що визначався самовідданою боротьбою й українським народом за своє національне й соціальне звільнення. Часті війни, битви й походи залишили про себе пам'ять у численних мо-

гилах, які стали німими свідками минулої слави. В 1764 році Катерина II подарувала Липову Долину гетьманові України Кирилові Розумовському. У цей час село входить у Гадяцький полк, хоч варто підкреслити, старий полковий лад на території Гетьманщини поступово губить своє значення. Населення аж до другої половини вісімнадцятого сторіччя ділилося на козаків, підпомічників, посполитих людей і сусідів і підсусідів. Підпомічниками називали тих, хто допомагав козакам споряджатися в похід, якщо той не мав матеріальних можливостей для придбання коня, зброї, провіанту й іншого необхідного.

Козак іноді мав два-три двори помічників. Посполиті люди - християни-землероби. Сусіди й підсусіди - безземельні й бездомні селяни, вільні в переході від одного власника до іншого. Селяни - кріпаки, жителі Липової Долини, які належали К.Розумовському, змушені були відпрацьовувати чотири дні в тиждень панщини. В 1802 році село стало повітовим центром спочатку Глинського, а через рік - Гадяцького повітів (Повітовий розділ впроваджений в 1763 році) створений у цьому ж 1802 році Полтавської губернії. Але вже в 1863 році Липова Долина ставиться до Русанівської волості державного майна. В 1838 р. під час своєї подорожі по Україні в Липовій Долині побував М.І. Глинка.

Число дворів у цей час у селі становило 520, а кількість жителів 3374, у тому числі 1627 чоловіків й 1747 жінок. У селі було дві церкви й тричі в рік збиралися ярмарки - Гавrilovська, Георгіївська, Успенська. П. Бодянський у своїй «Пам'ятній книжці Полтавської губернії за 1865 рік» приводить ряд цікавих цифр і фактів, що, деякою мірою, проливають світло й на особливості життя в Липовій Долині. Так, у повітовому центрі Гадяч поліцейська команда становила 10 чоловіків - один унтер-офіцер й 9 рядових.

Усього ж за 1860-1865 року в Полтавській губернії на майже 1,8 мільйона чоловіків населення було вчинено 170 убивств, 387 самогубств, 53 грабежі. Значною мірою це викликано поширенням пияцтва. Кожне село мало свій шинок, а то й два-три, де на розлив продавали горілку. У середньому за рік на дорослого чоловіка в цей час випивали її 11 пляшок. Не була виключенням із цієї

картини й Липова Долина, що стояла на шляху з Полтави до Санкт-Петербурга, що проходив через Гадяч і Ромни. Під кінець XIX ст. переважна більшість земель в окрузі Липової Долини належала поміщикам Туманським (5,5 тисячі десятин). Селяни користувалися невеликими наділами.

Викликаний засухою і нальотом сарани голод і часті епідемії були звичайними супутниками життя тодішнього населення Липової Долини. У її історії відомий голод 1830-1833 років. Значні зміни в житті селянства настали після скасування кріпосного права в 1861 році. Одержані, нехай і мінімальні, і все-таки наділи землі, їхні нові власники - селяни, сприяли одним уже цим підйому продуктивності праці.

У 60-70-х роках XIX ст. ціни на зерно різко падають. Поміщицькі господарства «на плаву» утримують хіба що гроши, виплачені за викуп землі. А звиклі до життя на широку ногу колишні землевласники розоряються. З 1878 по 1902 рік дворянами на Україні продано 900 тисяч десятин землі. Цей процес веде до розширування в селянському середовищі з однієї сторони й по-далішого нарощування виробництва сільськогосподарської продукції з іншого.

У 1910 році 119 заможних господарств Липової Долини володіли 2,367 десятинами землі, разом з тим 295 господарств бідних липоводолинців мали від 1 до 5 десятин, 130 - від 5 до 9. У частини селян не було своїх будинків. У 1884 році таких налічувалося 23, а в 1910 році - їхня кількість зросла до 50. У цьому ж році з Липової Долини на щоденних роботах працювало 110 чоловіків й 26 жінок. Деякі з них йшли на заробітки в інші міста, інші губернії - Херсонську, Київську, Чернігівську. Чоловіки найчастіше влаштовувалися грабарями, на будівництво насипів при прокладці залізниць.

Значна частина односільчан, особливо на рубежах XIX-XX сторіч, залишають обжиті місця й переселяються в Сибір і на Далекий Схід. (До відома, в цих місцях і зараз є населені пункти, що мають назви такі ж як і села Липоводолинського району). З 1896 року по 1909 рік з Полтавської губернії виїхало 282156 чоловік і лише 10 відсотків з них повернулися назад. За даними

реєстраційного пункту на переправі через Волгу в Саратов, Полтавщина була на восьмому місці за кількістю переселенців з губерній європейської частини Росії.

Ще раніше почався процес колонізації Таврійської губернії, і багато односільчан виїжджали на Херсонські степи. У червні 1884 року на території Липової Долини було 728 господарств і проживало 4335 чоловік, у тому числі 2177 чоловіків й 2158 жінок. Щодо станів, то жителі розподілялися в такий спосіб: общинних козаків - 2523 чоловіка, общинних державних селян - 78, общинних казенних селян - 1385, общинних селян -власників -196, міщан143. У 1900 році населення Липової Долини становило 4467 душ, у тому числі козаків 2675 і казенних селян - 1792 чоловіка. У 1884 році в селі налічувалося 187 ткачів, 36 шевців, 65 тесль, 25 кравців, 5 бондарів. І все -таки основним способом до існування в липоводолинців залишається сільське господарство. І, незважаючи на розвиток капіталістичних відносин, воно продовжувало залишатися значною мірою рутинним. В окремих господарствах так, як і сторіччя назад, продовжують використати рало - колоду із забитими одним або 3 -5 клинами й припасованими двома голоблями.

За переписом 1900 року на 100 господарств значилося плугів металевих 13, дерев'яних 48, рал 20, борін металевих 126. Відомі також середні врожаї, зібрани жителями в неврожайному 1907 році: жито - 48 пудів з десятини, пшениця - 33, ячмінь - 52, овес - 63. У середньому це становило 51 пуд зернових з десятини. Варто сказати, що цей рік видався посушливим. В 1897 -1906 роках для порівняння в середньому з десятини збиралі 55 пудів зернових. Дев'ятнадцяте сторіччя ознаменувалося деяким поштовхом у розвитку культури в селі. Так, у 1840 році в Липовій Долині відкрили парафіяльну школу, хоч значна частина дітей з різних причин не відвідувала її.

1877 року відкривається міністерське однокласне сільське народне училище. Для його змісту держава виділяла 226 рублів, земство - 150 і збирала громада 414. У 1890 році в ньому вчилося 117 хлопчиків і 13 дівчинок. Учителів було двоє - учитель і його помічник з річними оплатами відповідно 360 й 240 рублів. Учили-

ще володіло десятиною землі, що займало під город і сад. У 1884 році в селі налічувалося лише 140 грамотних, у тому числі одна жінка. В 1900 році працювало вже дві школи - церковно-приходська і міністерства утворення. З 1904 року училище стало дворічним, але, незважаючи на це, грамотних у селі було мало. В 1910 році їх налічувалося лише 20, 5 відсотка від загальної кількості жителів.

Наприкінці XIX сторіччя в Липовій Долині відкрили фельдшерський пункт, що обслуговував населення всієї волості. У цей час розвертається кампанія боротьби з алкоголізмом. На початку ХХ сторіччя Гадяцьким повітовим комітетом була відкрита безкоштовна бібліотека - читальня у Липовій Долині. Значну роль поруч із державними структурами влади в житті села стала грати церква. Але часом грубий обіг священиків із селянами викликав стихійний протест із їхньої сторони. Так, відомий випадок, коли жителі Липової Долини в знак протесту відмовилися платити належні церкви гроші й натуральні податки. Назрівала перша російська революція. 1905-1907 роках у Липовій Долині відбулося хвилювання селян. Навесні 1905 року безземельні й малоземельні селяни зібралися надворі волосного правління з вимогою перерозподілу земель.

Важко позначилася на положенні селян перша світова війна. Багатьох чоловіків забрали на фронт. Прискорилося розшарування в селянському середовищі. У січні 1918 року в Липовій Долині встановлена радянська влада. Із цього часу почав свою роботу волосний революційний комітет, що розгорнув підготовку по наділенню селян землею. За допомогою Гадяцького повітового ревкому в поміщиків була відібрана земля та інші засоби виробництва, а в заможних селян - надлишки землі, принадлежності, худоби. Даним перетворенням не судилося здійснитися. У цей час Україну окупували німецькі війська. Кілька разів влада переходила з рук у руки. Кожен раз, як тільки встановлювалася радянська влада, відновлювалася робота ревкому.

У травні 1920 року в Липовій Долині створений комнезам (комітет незаможників), а наприкінці 1921 року - сільська Рада. У цей час більші землеволодіння були обмежені, а кожен двір

одержав по п'ять десятин землі. Значну допомогу реманентом і насінням незаможним селянам давало сільське споживче супільство. 1919 року відновила роботу початкова школа, яка з часом була перетворена в семирічку.

У 1922 році в ній навчалося 207 учнів, з них 56 дівчинок, а в 1925 році 293 учні й працювало 9 учителів. У чотирьох гуртках лікнепу навчалося азам грамоти 150 жителів села. В 1921 році відкритий клуб на 150, а в 1927 - сільбуд на 300 місць. Діяв також будинок-читальня й бібліотека із книжковим фондом - 2740 екземплярів. З 1923 року Липова Долина стала районним центром Роменського округу. В цей час у селі відкрита медична дільниця, а деяло пізніше жителі вибудували лікарню. У ній працювали один лікар і три середніх медичних працівники. З 1927 року проголошено курс на колективізацію сільського господарства. На цей час доводиться створення першої сільськогосподарської артілі в селі. На базі 70 селянських господарств, за якими закріпили 300 гектарів угідь, у 1929 році створена артіль «Повстанець». Роменська окружна газета «Радянське життя» цього років переповнена звітами про збори, на яких вирішуються питання про організації колгоспів і збори надлишків і вивозу зерна. Наблизялися голод 1933 року й репресії 1937. Ось характерна для 1930 року замітка з «Радянського життя». «У лікарнях бюрократи й хабарники, у кооперації куркулі й підкуркульники й колишні дворянини. І всіх їх уже відтіля вигнали. Зазнають карі й ті, хто захищав».

Майбутніх жертв знайдено серед інтелігенції. У 1930 році створено ще сім колективних господарств – «Комсомолець», «Перше травня», імені Будьонного, «Більшовик», імені Горького, імені Крупської, імені Щорса. Більшу допомогу в організаційно-господарському зміцненні артілей зіграла створена в цьому ж році Липоводолинська МТС. 1938 року, завдяки поліпшенню агротехніки обробки землі, виростає продуктивність праці, урожайність зернових у господарствах села становила 10-12 центнерів з гектара. Але в 1932-1933 роках страшний голодомор не обійшов й Липової Долини. Пухнули з голоду й вимирали цілі родини, а в цей час у центрі села, пристосована під комору церкви, залишалася доверху засипана відібраним у селян зерном.

1931 рік. Липова Долина ввійшла до складу Роменського району, в 1935 році - стала районним центром Харківської, а з 1939 року - Сумської області.

В 60-ті роки Липова Долина одержала статус селища міського типу й стала районним центром. Із цих років селище стало розвиватися дуже інтенсивно, було відкрито багато підприємств й установ, побудовані багатоповерхові будинки. Населення одержало добротні квартири, діти пішли в нову школу, для молоді відкритий новий будинок культури. Побудовано нові магазини, універмаг, сучасні автовокзал і підприємства соціальної сфери».

Так написано. Висвітлюю без змін, так, як мовиться на сторінках сайту. Багато цікавого про наш край. Не будемо вникати в подробиці, в окремі деталі, помилки, похибки. Велика шана авторам, що це зробили. Зробили за власної ініціативи, на основі любові до рідного краю, а це заслуговує і буде заслуговувати на увагу.

Проте є бажання висловити свою думку. Читаючи різні матеріали про Липову Долину, як селище міського типу, можна зустріти і різні дати його створення. Хочу наголосити і звернути увагу читача, що селища міського типу - це населені пункти, де розташовано промислові підприємства, об'єкти комунального господарства, побутового обслуговування, заклади торгівлі, житловий фонд та інше з кількістю жителів понад 2 тисячі чоловік. Віднесення села Липової Долини до селища міського типу здійснив Сумський облвиконком, на підставі своїх повноважень. Згідно з адміністративно - територіальним поділом області, Липова Долина до селища міського типу віднесена в 1961 році.

Про давню історію Липової Долини написано більш широко і конкретніше ніж про період, що пам'ятаємо. Менше десяти рядків, за той період, коли з шістдеся того року, Липова Долина стала селищем. Чому так мало? Не можу зрозуміти, чому не хочемо показати те, що було зроблено працьовитими людьми після війни і до 1990 року.

Був такий відрізок в історії нашого району, на мое глибоке переконання, про те потрібно пам'ятати. Це наша історія, історія трудової Липоводолинщини. Майже всі будови селища - свідки того, окрім тих, що померли, вірніше зруйновані.

Один, правда, з маловідомих Роменських місцевих авторів творінь на історичну тему позавчорашиної давнини, сказав мені при зустрічі, що про цей період писати немодно. Це мене здивувало. Ось воно як. Це правда, сьогодні мода на неправду ціниться. Платять великі гроші, тільки напиши те, про що тобі скажуть, тільки не пиши правди, щоб часом їх там не побачили. Спробуй угнатися за модою, коли моди на совість і правду сьогодні мало, практично немає. Думаю, про те, що вже зроблено після 1990 року, напишуть пізніше. Напишуть, я переконаний, і напишуть правду, а поки що продовжується історична, непередбачена за своїми темпами розбудова - немає часу, хочеться окремим взяти в ній участь, ніколи писати. Все, що зробили за ті нелегкі роки працьовиті люди Липоводолинщини, можна побачити, звичайно, окрім того що вже «розбудували». Сьогодні можна взяти матеріали в архіві, поговорити з тими, хто в той період працював, будував, упорядковув Липову Долину. Ще є живі свідки тих подій і зроблене ними ще видно.

Зробити фотокартки (чи то світлини, як кажуть сьогодні) на згадку прийдешнім поколінням. А коли б не приїхав у 1647 році в наші краї француз Де Боплан ? Читали б те, що пишуть окремі про Велику Вітчизняну війну. На сайті села Московського, написано, що їхній земляк Синько, Герой Радянського Союзу, брав участь у німецько - радянській війні (переписано дослівно). Цікаво, чи говорив автор тексту зі своїм дідом про той період, чи то людьми, котрі пройшли Велику Вітчизняну війну.

Історія - наука точна, і показувати потрібно так, як було і що було в той час. Так. Багато було поганого на тому відрізку історії. Було. Але були великі історичні звершення, великі наслідки праці, була віра, була впевненість, була стабільність. Ті, хто ще пам'тає, що було зроблено, скажемо, в Липовій Долині, не можуть написати з різних причин. А ті, що пишуть, не пам'ятають - не з їхньої вини, бо народилися значно пізніше. І думають, що так і було з часів Де Боплана. Розумію, поритися в архівах потрібен час і бажання, а на сайтах цього пока ще не написано. Не раз пропонував керівникам району написати історичну довідку на основі тих матеріалів, які ще є про район, села і селище. Ініціатива не підтримана. Читаючи матеріали про район і селище, я відчуваю велике задоволення, гордість за таких людей, у котрих є бажання писати про свій край. Як написати, про що і з якою метою - це справа інша. Переконаний, якісні, історичного плану матеріали завжди будуть корисні. Я разом з багатьма липоводолинцями працював у районі майже 22 роки.

Кращі роки моого життя пов'язані з Липоводолинчиною. Сумщина і, зокрема Липоводолинщина, стали для мене другою батьківщиною. Русанівка, Підставки, Липова Долина для мене залишилися такими ж близькими і рідними, як мое село Надросівка на Київщині, де я народився.

Та в рідному селі я прожив до 19 років, а на Сумщині працював більше 50. Тому хочу поділитися спогадами, що було побудовано у смт. Липова Долина з 1968 по 1980 роки, коли я працював на посадах голови виконкому Липоводолинської районної ради депутатів трудящих і першого секретаря райкому партії. Були такі відповідальні посади в ті часи.

Пишу не для того, щоб підкреслити своє я, а для того, щоб показати, що було зроблено працьовитими людьми Липоводолинщини тільки в одному селищі. Все це зробили, побудували наші люди. На жаль, дуже мало збереглося фотокарток ще не забудованого селища. Не думав тоді, що колись пригодяться для історії. Будували, працювали, планували, творили історію. Творили своїми працьовитими руками, умінням, з бажанням залишити дітям, внукам, потомкам. Вважали за звичайну, необхідну, потрібну планову роботу.

Доречно пригадати, чи то привернути увагу на таку деталь. Коли ви візьмете районну газету тих часів, то там мало висвітлювалося, що було побудовано, коли введено, не тільки у самій Липовій Долині, а і в селах району. В розмові з Антоніною Копайгородою, знаною в районі, досвідченим журналістом, яка багато висвітлювала і висвітлює події, добре знає район і його життя за немалій відрізок часу, ми дивувалися: «Чому не написано про будівництво, про урочисте відкриття в Липовій Долині районного вузла зв'язку, будівництво мосту, комплексу районного відділення, «Сільгосптехніки», потужного комбікормового заводу та багато, багато інших об'єктів?». Є над чим подумати.

Для більшої наглядності постараюся перерахувати, що було побудовано в Липовій Долині за цей період. Можливо, щось і пропущу, адже минуло від того багато років. Зокрема, побудували:

1. Міст через річку Хорол з насипом дамб для під'їзних доріг.
2. Триповерхове приміщення пошти та районного вузла зв'язку, встановлено нове обладнання і здійснено телефонізацію району, прокладені нові кабельні лінії.
3. Побудовано сучасне приміщення середньої школи з котельнею та іншими спорудами, укомплектовано новими шкільними меблями.
4. Двоповерхове приміщення універмагу.
5. Двоповерхове приміщення готелю з кафе - рестораном.

6. Приміщення народного суду.
7. Музична школа і придбані музичні інструменти, меблі.
8. Двоповерховий дитячий садок з критими ігровими майданчиками і котельнею. Вперше запровадили підігрів полів. Повністю забезпечили м'яким і твердим інвентарем.
9. Приміщення друкарні з обладнанням друкарською технікою.
10. Приміщення автостанції з відкриттям постійного сполучення з містами Суми, Ромни, Київ.
11. Меморіальний комплекс.
12. Мебельний магазин.
13. Двоповерхове приміщення районного комбінату побутового обслуговування. Запрацювали: пошивочний і в'язальні цехи, майстерні по пошиву і ремонту взуття, ремонту телерадіоапаратури, холодильного обладнання, перукарня та ін.
14. Приміщення контрольно-насінневої станції.
15. Склад бази райспоживспілки (яйцеваза).
16. Комплекс районної лікарні на 150 ліжок з центральною котельнею та очисними спорудами і благоустроєм.
17. База район'єднання «Сільгосптехніки» РТС (майстерня, складські приміщення, котельня, лазня, потужні поля фільтрації).
18. Цех молокопереробки - філіал Роменського заводу ЗЦМ, встановлено нове обладнання.
19. Очисні споруди для Липової Долини (в лісі за райлікарнею).
20. База РЕС (адмінбудинок, складські приміщення та інше).
21. База райшляхбуду.
22. Комплекс комбінату харчопродуктів (хлібопекарня, кондитерський, ковбасний і сітро - цехи), котельня, водопостачання та інші споруди. Все було забезпеченено новим обладнанням.
23. Продуктовий магазин біля РЕС.
24. Двоповерхове приміщення контори і база «Міжколгоспбуду».
25. Виробнича база міжгосподарського «Комунгоспу».
26. Виробничі приміщення «Заготскотооткорму».
27. Міжгосподарський комбікормовий завод з сушильними і складськими приміщеннями з цехами вітамінної муки та рідких кормових дріжджів для худоби всього району.
28. База Липоводолинського відділення автоколони міста Ромни.
29. Склад-база нафтопродуктів «Райсільгосптехніки».
30. Обладнана площацка з невеликим приміщенням для пасажирів Липова Долина «АЕРОПОРТ». Здійснювались постійно авіарейси Липова Долина-Суми.

31. Завершено будівництво міжгосподарського птахокомплексу в колгосі ім. Горького, одного з найкрупніших в області.
32. Побудовано Липоводолинський філіал Роменського заводу автоматичних телефонних станцій, оснащений новим обладнанням. Випускали продукцію. Було перспективне підприємство.
33. Добудовані приміщення і розширені інкубаторна станція.
34. Побудований районний газобалонний склад.
35. База міжгосподарської районної шляхобудівельної організації (придбана нова техніка: автомобілі, трактори, більдозери і багато інших механізмів).
36. Автозаправочна станція.
37. Забійний цех райспоживспілки.
38. Комплекс райоб'єднання «Сільгоспхімія» (контора, складські приміщення, залізобетонна смуга для авіації, котельня, система водопостачання, за рахунок держави придбана нова техніка для погрузки і перевезення мінеральних добрив і отрутохімікатів). Вперше в області такий комплекс побудований у 1980 році в нашому районі
39. Побудований паливний склад.
40. Побудовано і працювали два асфальтних заводи.
41. Обладнана в селищі територія ринку.
42. Зроблена об'їзна дорога і побудований міст через р. Хорол.
43. Проведена реконструкція і розширення райветлікарні.
44. В селі Побиванка (Липоводолинська селищна рада) побудовано Будинок культури, виробничий цех і склад - холодильник для переробки та збереження плодів і ягід.
45. Побудовано господарським способом двоповерхове приміщення селищного комунгоспу.
46. Біля Будинку культури побудовані архітектурні споруди - фонтан зі світломузикою і танцювальною площею, упорядкована площа. Упорядковані, добудовані і відремонтовані приміщення райвідділу кінофікації, прокуратури, ЗАГСУ, ощадбанку, держбанку. В сільгоспправлінні зроблена реконструкція і побудований гараж спеціалістами управління в позаурочній час.

У райвиконкомі і райвоєнкоматі побудовані гаражі. В райвідділі міліції побудоване приміщення з залою для засідань. Заасфальтовані і впорядковані вулиці селища та центральна площа.

Розширили і прочистили річку Хорол у центрі селища, зробили пляж. Були розроблені і здійснені плани по газифікації району після 1980 року. Те, що зроблено в селах району за цей період, - це окрема і велика- превелика розмова. Варто про це написати. Надіюсь, що автор знайдеться. Те, що було зроблено в селах району, заслуговує на особливу увагу.

B. T. Кухно

Досить сказати, що до 1960 року була лише висипана одна дорога із жерстви (глина з камінням) на Ромни, а решта були ґрунтові - на всіх напрямах. У 1980 році всі центральні садиби колгоспів і радгоспів, головні села були з'єднані дорогами з твердим покриттям.

Перспективними планами було передбачено до всіх населених пунктів прокладення доріг з твердим покриттям. Будували, будували і будували.

Втомлюється читати, що було побудовано і зроблено за цей період. Підкresлю, це тільки в Липовій Долині! Хочеться стати на коліна, скласти шану і подякувати рядовим будівельникам, всім мешканцям селища і району, керівникам, хто був причетний до цього. Багатьох немає уже в живих. Вони залишили добру пам'ять про себе в будівлях і величних справах.

А сьогодні йде розбудова, розбудова стихійна, не перспективна і не за технологією. Можливо, з точки зору граматики, - це так, «розбудова», але не лежить у мене, як і в багатьох, душа до цього слова. Все таки набагато кращі, на мою думку, слова будувати, будівельник, будівничий, будуємо, побудували і будемо будувати. Якось незвично звучить: будівельник «розбудовує» харчокомбінат.

Мені було приємно працювати з такими керівниками різних рівнів, котрим були притамані почуття відповідальності, ініціативи, творчого підходу до справи, самовідданості. Це Олексій Федорович Наумко - начальник управління №14 міжколгоспної будівельної організації, Василь Олексійович Яременко - голова райвиконкому, Василь Трохимович Кухно і Олексій Петрович Цилюрик - заступники голови райвиконкому. Василь Трохимович Кухно працював на багатьох посадах. Він належав до категорії тих керівників, які працювали цілодобово, які мало говорили, немов були у тіні. Бути головою районної плано-

вої комісії, очолювати і узагальнювати планування поточне і перспективне району було не так просто і не легко. При тому поєднувати і посаду заступника голови райвиконкому.

Василь Трохимович належав до керівників старшого покоління, мав великий досвід роботи з людьми. Я прислухався до його порад, не раз засиджувалися допізна в райвиконкомі за планами і розрахунками. Це був надійний, чесний, безкорисний помічник.

Борис Лукич Коломієць, Віра Панасівна Півень, Володимир Федорович Чирва, Олександр Петрович Сліпко - секретарі райкому партії. Про секретарів райкому партії, з якими мені довелося працювати, можна говорити багато. Таких помічників, організаторів, відповідальних, якими були Віра Панасівна Півень і Володимир Федорович Чирва, важко знайти для порівняння. Ми і по цей час залишилися добрими товаришами, друзями. Микола Степанович Нестеренко - заввідділом народної освіти, керівник принциповий, досвідчений професіонал, організатор. Василь Оксентійович Безнищенко - заввідділом культури, Микола Білодід - директор музичної школи, організатор і керівник хору Будинку культури, Олександр Панасович Рушенко - самовідданний керівник кіномережі району, яка була однією з кращих в області. Він пройшов трудовий шлях від кращого сільського кіномеханіка до кращого районного керівника кіномережі в області.

Василь Федорович Бакум - керівник Синівського відділення, а потім Липоводолинського райоб'єднання «Сільгосптехніка» добрий, вимогливий, справедливий і надійний. З Василем Федоровичем, в силу того, що район сільськогосподарський і організація, яку він очолював, відігравала провідну роль, мені доводилося спілкуватися майже щоденно. За моєї ініціативи він був направлений з Синівського відділення на Липоводолинське районне об'єднання «Сільгосптехніка».

Районну споживчу кооперацію в цей період очолювали Василь Олексійович Рудь, Микола Іванович Борисенко, який прийшов на цю посаду з Московського сільського споживчого товариства, яке було одним із кращих в районі. Побутовим обслуговуванням населення району займався Іван Пантелеїмонович Лісненко, людина принципова, пряма, з великим

В.Ф.Бакум

життєвим досвідом, фронтовик. При ньому йшло становлення системи побутового обслуговування населення.

Райвідділ міліції очолював фронтовик, досвідчений слідчий, порядна людина Василь Гаврилович Марченко. Від природи він був слідчим. Знав тих, хто міг скоїти злочин. Я дивувався його умінню розкривати злочини.

В.Г. Марченко

Не можу не згадати Івана Пилиповича Корнющенка, людину одаровану, творчу - редактора районної газети. Письменник, художник, музикант. А починав роботу в районній газеті фотокореспондентом.

Окремо хочу сказати добре слова про Миколу Івановича Лісненка - головного архітектора району. До його долі, як архітектора, я особисто причетний. Він проходив переддипломну практику в нашому районі, коли закінчував Полтавський будівельний інститут і по направлению мав їхати на роботу вже не пам'ятаю куди. Як голова райвиконкому, я взяв на

себе відповіальність і сміливість переконати його, щоб він не їхав за направлением, а залишився в нашему районі. На той час це була велика провіна з його боку, а особливо з моєго. Але закінчилося все благополучно. Його призначили головним архітектором району. Знаючи мій характер, напевно, йому було нелегко працювати зі мною. Але він не скаржився.

І хочу підкреслити, що він був хорошим архітектором, працював результативно. Його немала заслуга в плануванні будівельних об'єктів як в Липовій Долині, так і в районі. З ним приємно було працювати. В нього завжди було багато цікавих ідей.

Мене направили на роботу до Роменського району і багато планів залишилося не здійснених.

«Мріялось. Бажалось. Не збулось» - як сказав співак і композитор Микола Мозговий. У районній лікарні працював лікар, як кажуть у народі, від Бога - Андрій Володимирович Скубак, який робив в тих умовах складні операції. В ті часи в селищі була лікарня на 25 ліжок, розміщувалася в невеличкому старому приміщені. Це вже пізніше, в кінці 1969 року, був побудований лікарняний комплекс. Його споруджувала будівельна організація з Ромен. Щоденно до ста чоловік

виділяли із сіл району для підсобних робіт. Сьогодні важко уявити, в яких умовах були хворі і лікарі до введення лікарняного комплексу в дію. Але були такі лікарі, як Скубак Андрій Володимирович. Він працював головним лікарем Синівської дільничної, лікарем Липово-долинської центральної районної лікарні.

Після спорудження лікарняного комплексу до району стали направляти молодих лікарів. Серед з них - Олександр Васильович Сухоросов, потім В'ячеслав Юрійович Петренко, які свого часу обіймали посаду головного лікаря районної лікарні. Коли працював В'ячеслав Петренко, районом були виділені кошти для упорядкування території, обладнання палат і відділень. На початку сімдесятих років на прохання керівників району, в район було направлено багато молодих лікарів. Їх обов'язково забезпечували житлом. Серед них була і випускниця Запорізького медичного інституту, молодий терапевт Катерина Павлівна Омельченко. Все своє подальше життя вона присвятила лікуванню хворих Липоводолинщини. Їй присвоєно почесне звання «Заслужений лікар України».

Після Липової Долини В. Ю. Петренко очолював лікарняні установи у Конотопі, Сумах. Працював завідуючим відділом охорони здоров'я області, йому присвоєно звання «Заслужений лікар України».

Пригадуючи людей, з якими працював (я ніколи не вів записів, про що тепер шкоду), піймав себе на думці, що називаю переважно прізвища чоловіків. А скільки енергії, наполегливості й уміння віддала Липоводолинщині Віра Іванівна Дворник, фаховий будівельник, знавець комунальної справи і працівник соціальної служби району. Вона працювала в міжколгоспній будівельній організації Липової Долини. У 1977 році я запропонував їй очолити практично новостворений комбінат комунальних підприємств у райцентрі. Не буду пригадувати, яка була розмова, але Віра Іванівна погодилася очолити комбінат. Багато зусиль, це буде сказано дуже скромно, доклада вона, щоб створити виробничу базу. На прикладі її роботи не раз доводилося навчати керівників чоловіків. Пройшло немало років. Я працював у Сумах начальником обласного управління соціального захисту населення. У 1991 році запропонував Вірі Іванівні очолити новостворений у районі відділ соціальної допомоги непрацездатному населенню. Іншої кандидатури на цю посаду я не бачив, при умові, що знав багатьох у селищі. Також не відразу погодилася. Відділ був одним із кращих в області.

Можна називати багато імен, прізвищ людей, з якими прийшлося працювати. Переважна більшість були від мене старші, а були і значно молодші. І мені шкода, що сьогодні багатьох немає в живих, хто багато зробив, не шкодуючи ні сил, ні часу, ні здоров'я для Липоводолинщини, хочу щиро сердечно подякувати за невтомну працю, споглядаючи на зроблене ними через багато років.

Кажуть, що людина живе доти, поки про неї пам'ятають. Хотілось би, щоб молодь пам'яタла і знала, що все, що було зроблено за той період, давалось не легко, не просто. Це була наполеглива, щоденна, майже цілодобова робота. Для керівників району - це поїздки до Києва, Сум, в різні міністерства і відомства. Все, що будувалося, потрібно було вирішити питання про включення в план, чи то на поточний рік, чи на перспективу. А щоб включити в план, потрібно було довести його необхідність, можливість виконання. І бажаючих у всіх районах і містах області, повірте, було не мало.

Був період сувороого, централізованого управління і планування. План був основою, виконання якого давало оцінку роботи всім. У цьому був і негатив, і позитив. Менший план, легше виконати. Тому йшла боротьба за план, з одного боку, щоб його виконати і зробити більше, а з другого - отримати менший і легше виконати. І тут було по всякому. Перемагав той, хто виконував план. Чи були бюрократи? Я був би не щирим, коли б сказав, що не було. Були. Та ще й які! На наших землях при різній погоді все родить. А особливо бур'яни, коли їх не полоти, або своєчасно не задавити гербіцидами, отрутохімікатами. Кажуть, що бюрократ - це людина, наділена великою здібністю не розуміти. За різних причин такі завжди були. Але в той час, можна було з ними боротися, якщо проявити принциповість. Правда, і тоді це давалося нелегко. А коли з цим явищем було легко боротися? Ніколи. Тому залишимо цю неприємну тему... І про корупцію також.

Хочу підкреслити і наголосити на одному з важливих питань, яке сьогодні сприймається, на мою думку, окремими, хто приходить до влади не так, як було в ті часи, про які згадується. Керівників різних рангів тоді підбирали, виховували, перевіряли, навчали, створювали умови для набуття практичного досвіду, поступово підвищуючи на посадах, хто на те заслуговував. Здібним дорога була відкрита. Чи були синки? Звичайно були. Але їх прилаштовували там, як говорив Великий Петро, щоб дурості було не видно. Сьогодні в нових суспільних відносинах, в нових формах праці позитивне минулого потрібно використовувати і застосовувати набутий досвід. Сьогодні є багато тала-

новитих молодих людей, які без досвіду практичної роботи потрапляють на відповідальні посади і втрачають себе. Ніхто цим не займається. Поки цікавляться іншими справами.

Якщо в сім'ї немає батька - то наслідки відомі. І найстрашніше, найнеприємніше, що окрім до влади йдуть, щоб задоволити в основному себе. Це головна і страшна біда сьогодення. Звичайно, є старанні, відповідальні керівники. Та умови, оточуюче середовище їх штовхають в інший бік.

Не хочу переконувати, що в ті часи, про які згадується, з кадрами було все гаразд. Ні, не все. Були керівники і випадкові, нездібні і ті, що заглядали в чарку і клали народне до своєї кишені, були. Але їх позбувалися при першій можливості, притягали до відповідальності за скосне і потрапили згодом на керівну посаду для них дорога була за-крита назавжди. А сьогодні?

Посада керівника це була велика відповідальність, напружена праця. Він вимушений бути прикладом у всьому для інших. Був партійний, постійний, суворий, справедливий, народний, дієвий контроль за його роботою. Ті, хто працював на керівній посаді в ті часи, це підтверджать. І матеріальна винагорода була не великою. Так, був такий час, з різними його відтінками. Це факти. Таке було. Це історія. Наша історія. І давати оцінку, справедливу оцінку тому періоду, тим, хто цього не бачив, а чув від того, що також не бачив, думаю, складно. Знати і розуміти поняття різні. Можна знати і не розуміти. Тому і ви-думують, на що здібна совість. Говорять, що кожен народ має ту історію, наскільки в нього вистачає фантазії. Звичайно, так не повинно бути.

В період, про який пригадую, була сурова партійна дисципліна для членів партії, підкреслюю - для членів партії. Керівники в основному були членами партії. Був у житті Липоводолинщини такий період і мені довелось тоді працювати. Кадровий потенціал в районі був хороший. З нашого району було висунуто на різні керівні посади в інші райони області багато здібних спеціалістів, керівників. Так, головний бухгалтер управління сільського господарства Дорошенко очолив бухгалтерський облік обласного управління сільського господарства. Керуючий Синівським відділенням «Сільгосптехніка» Петро Іванович Левченко був рекомендований керуючим Шосткинським райоб'єднанням «Сільгосптехніка», згодом став головою Шосткинського райвиконкому, а потім керуючим обласним об'єднанням «Сільгоспхімія» і його допомога нашему району була відчутина.

Агроном Липоводолинського райсільгосп управління по технічних культурах Олексій Пилипович Чернявський був призначений головним агрономом Краснопільського районного управління сільського господарства, пройшов шлях голови колгоспу, начальника районного і обласного управління сільського господарства, заступника голови облдержадміністрації, директора Сумської обласної дослідної станції. Обирався народним депутатом України двох скликань..

Голова колгоспу ім. Шевченка села Саї - Анатолій Миколайович Лебед'ко працював у Краснопільському районі начальником управління сільського господарства, був обраний головою райвиконкому. Начальник управління сільського господарства Микола Андрійович Парафійник – головою Великописарівського райвиконкому.

Іван Павлович Доленко з начальника управління сільського господарства був рекомендований головою Білопільського райвиконкому. Через певний час повернувся у рідний район, працював начальником районного управління сільського господарства, головою Липоводолинської районної державної адміністрації, працював начальником Сумської державної служби по карантину рослин. Шарапа Микола Григорович, агроном колгоспу ім. Горького, очолював відділ інституту картоплярства.

У 1968 році, коли я працював головою райвиконкому, з посади прокурора району, молодий юрист Юрій Сергійович Шемшученко був рекомендований на навчання до Києва. Тепер відомий академік Шемшученко - директор Інституту держави і права.

З посади секретаря райкому партії на навчання до Москви був направлений Володимир Федорович Чирва, який став кандидатом філософських наук, працював ректором Глухівського національного університету, начальником обласного управління науки і освіти. Головний лікар районної лікарні В'ячеслав Юрійович Петренко обіймав посаду начальника обласного управління охорони здоров'я, Троценко Олексій Михайлович працював агрономом у районному управлінні сільського господарства, очолював Бородянський район Київської області.

Хотів би назвати прізвище людини, яка для багатьох залишилася невідомою і яка багато допомогла нашому району в будівництві - особливо доріг, забезпеченні шляхобудівною технікою, будівельними матеріалами. Та допомога, яку він надавав нашему району, заслуговує на те, щоб про нього згадати дещо більше, ніж про інших. Бо його вклад для необізнаних, наголошу, був дуже великий. Про своїх ми

знаємо більше, росли, навчалися, працювали разом. Скажу відверто, що без його постійної, дійової допомоги, зробити те, що нам вдалося по будівництву доріг та іншого, було б не можливо.

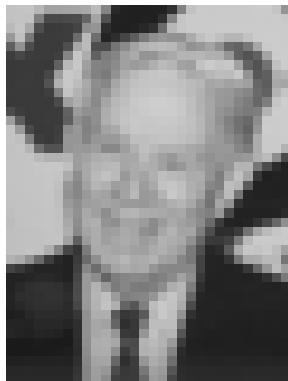
Це Семичастний Володимир Юхимович - депутат Верховної Ради України від Липоводолинщини, який працював першим, а потім заступником Голови Ради Міністрів УРСР з 1967 по 1981 рік. Мені доводилося десятки разів зустрічатися з ним і вирішувати питання про надання допомоги в будівництві та в інших важливих питаннях життя району. В тому, що нам вдалося за той період стільки спорудити важливих об'єктів, є і його велика, велика заслуга.

Не всі народні обранці допомагали так району і не всі відчували свій обов'язок перед тими, хто їх обирає, як Семичастний. В моїй уяві він умовно був щоденно присутній в районі. Я знов усіх колишніх депутатів і усіх рівнів того періоду. Але ставлення Семичастного до району було особливе. Людини, яка це робила широко, вболівала і пишалася тим, що нам вдавалося зробити.

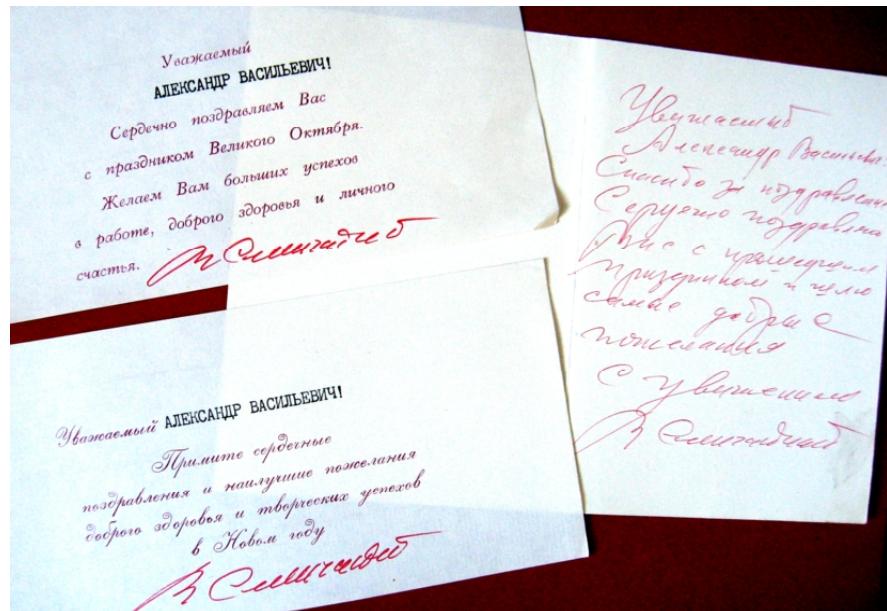
Він був високообізнаний з багатьох питань, з ним можна було говорити на будь-яку тему і пізнати багато нового. При його зайнятості він уважно умів вислухати, порадити, допомогти. Ми довго підтримували зв'язки і після 1981 року, коли він виїхав до Москви після звільнення з посади заступника Голови Ради Міністрів УРСР.

Листування між нами велося на рівні поздоровлення з нагоди Нового року, Першого Травня, Дня Перемоги, Жовтневої Революції та інших свят. Він кожного року поздоровляв мене з днем народження. Багато збереглося тих документів. У 1980 році я отримав запрошення на ХХ Олімпійські ігри і їздив до Києва з дружиною.

Він часто поздоровлення писав від руки, я і по сьогоднішній день дивуюся, коли він встигав це робити. Таких знайомих, як я, думаю, в нього було дуже і дуже багато. Відзначу, що на жодній з листівок, чи то виготовлених друкарським способом, чи написаних від руки, він ніколи не проставляв дати. З декількох десятків листівок, що збереглися, дата проставлена на одній.

Семичастний В.Ю.

З Володимиром Юхимовичем Семичастним мені доводилося зустрічатися за різних обставин. Були випадки, коли під час обіду траплялися різного роду неполадки, він ніколи не робив зауваження, немов не помічав, сприймав усе спокійно. Я вів розмови і запитував його і про Світлану Алілуєву, і про Шолохова (в той час і раніше ходили розмови, що Шолохов «Тихий Дон» не писав, що переписав викрадені рукописи), і про Хрущова, і про Сталіна, і багато, багато чого іншого.

Він все знат про всіх керівників держави. На все у нього була своя оцінка, а вже в кінці дев'яностих його погляди змінилися в порівнянні з тими, що були у сімдесятіх. Після 1980 року я з ним особисто не зустрічався, висновки роблю з тих його інтерв'ю, які бачив і слухав по телевізору чи радіо...

Не можу відповісти собі, чому він мені вірив? Напевно, тому, що в його повідомленнях не було вже секретів. Я відчував, що він довіряє мені. Думаю, що він був дійсно розвідник – знав, з ким і про що розмовляти. Він ніколи не сказав мені, щоб про сказане ним, нікому не розповідати. Навіть натяку на це не було. Заради справедливості скажу, що про наші розмови я майже нікому не розповідав і не розповідаю. Для мене розмова з ним була завжди цікавою і повчальною. Його пам'яті, ерудиції, умінню слухати і розмовляти, витримці можна було тільки по доброму заздрити.

Він міг розмовляти на будь-яку тему зі знанням справи. За час роботи на різних посадах мені доводилося зустрічатися з письменниками, поетами, акторами, міністрами, керівниками партії і уряду, але такого враження майже ніхто не залишав. Сьогодні його діяльності дають різні оцінки, та ще як додати, які ми всі розумні заднім числом. Що може сказати про Семichaстного Сергій Хрущов - син Микити Сергійовича Хрущова, який проживає в Америці, професор Гарвардського університету, звичайно, кожному відомо.

Я пишу про те, яке враження склалося в мене, висловлюю свою особисту думку. І вона в мене не змінилася від сімдесятих років. А пройшло від того не так мало літ і зим. Він заслужив перед нашим районом на повагу, і я йому віддаю цю шану.

Пригадую, готувався до звіту на районній партійній конференції. Апарат райкому працював до півночі. Як прийнято було, на конференцію приїздили відповідальні за район члени бюро обкому партії. За нашим районом був закріплений голова облвиконкуму Дмитро Якович Козеняшев, знавець сільськогосподарського виробництва, грамотний спеціаліст, розсудлива, розумна, порядна людина, якого дуже поважав. Не раз вирішував-

Д.Я. Козеняшев

ли важливі питання роботи району. Це був керівник високо рангу, високої культури, співчутливий. Таких керівників мало. Після облвиконкуму він був заступником голови державного плану України. Світла йому пам'ять.

У партійних справах він розумівся мало, тому в основному контролем за підготовкою конференції від обкому займався інструктор. Всі документи, особливо звіт, декілька разів вичитувався, виправлявся, передруковувався, розглядався на засіданні бюро райкому партії. Все було підготовлено, кожен мав доручення, знав свої завдання.

До конференції залишалося два дні і я вирішив зателефонувати Козеняшеву, щоб доповісти про стан готовності. Дмитро Якович, як завжди, уважно вислухав і сказав, що він через годину буде виїжджати до нас, але не сам, так що чекай. Я запитав, хто з ним приїде?

І у відповідь почув:

- Володимир Юхимович Семichaстний.

Це було незаплановано і неочікувано. Розпорядився готувати обід, готель, намітив, куда проїдемо перед конференцією, так за звичай постуپали всі представники з обкому, щоб мати для виступу на конференції свіжі матеріали про стан справ. Я був задоволений тим, що обидва представники на конференції від органів влади - рад і мало розуміються на деталях партійної роботи, а тим більше - на організації проведення конференції, що буде можливість приділити їм більше уваги і відрівтися від писанини, що достатньо надоїла. Десять під обід до кабінету зайдли гості. Ми привіталися, як годиться у таких випадках, гості роздяглися, присіли. Розмова пішла, як доїхали, як будемо планувати роботу на сьогодні, на завтра. Я запропонував проїхати до ресторану і перекусити. Володимир Юхимович подякував за запрошення і сказав: «Давайте попрацюємо над матеріалами конференції, а потім пойдемо».

Діватись було нікуди, і я подав Семичастному документи в папці, що лежали на столі, прокоментувавши, що все підготовлено, перевірено, розглянуто на бюро. Семичастний взяв папку, декілька хвилин переглядав матеріали і запропонував: «Давайте роботу побудуємо так: Олександр Васильович читає доповідь в такому темпі, як буде читати на конференції, а ми, звернувшись він до Козеняшева, - прослухаємо, зробимо зауваження, внесемо пропозиції і потім розглянемо проект постанови». Такий поворот не входив у мої плани.

Семичастний сказав, щоб я називав номер сторінки, яку буду читати. Читав я 45 хвилин, така була вказівка обкуму партії по часу на звітну доповідь. Семичастний і Козеняшев уважно слухали, щось помічали на аркушах, що були перед ними, жодного разу за період читання ніхто не зробив зауваження. Закінчив читати доповідь, яку перед тим читав декілька разів і подумав, що слава Богу, не робили зауважень. Коли читання було закінчено, Семичастний запропонував запросити заворгвідділом і представника обкуму партії. Я розпорядився, щоб ті зайдли. Це були досвідчені апаратні працівники, які не раз проводили партконференції. Коли розсілися, Семичастний запропонував заворгу взяти доповідь і робити помітки, щоб доповідь сприймалася делегатами і зберегти суть, викладену в ній. І по кожній сторінці були зроблені зауваження. Що викреслити, що дописати, з якої сторінки на яку перенести той чи інший абзац. Дві сторінки вступу, де традиційно йшла мова про наслідки діяльності партії, власне, загальні фрази, без яких практично не починалася жодна доповідь, він сказав викреслити. Я сидів і слухав, десь там у душі обурювався, що багатостражданна праця, вважай, пропала, але дивувався, як можна так володіти текстом, тільки прослухаши його. Працювали довго. До-повідь повністю була перероблена.

«Погоджуєтесь, що так буде краще, запитав Семичастний. - Ви не дивуйтесь, я організовув проведення не одного з'їзду комсомолу, десятки пленумів комсомолу країни, працював заворгвідділом ЦК партії, другим секретарем ЦК компартії Азербайджану, так що досвіду достатньо і мені приємно вам допомогти».

Потім переглянули порядок проведення конференції, який було рекомендовано обкомом партії і там було зроблено не менше змін. Зміни, що були внесені до порядку денного, давали можливість на півтори - дві години скоротити час проведення конференції. Після всього зробленого, я дивувався, чому ні в кого з досвідчених працівників апарату обкому (був власний досвід), не вистачило сміливості поламати застарілу, шаблонну практику проведення конференцій.

Коли закінчили роботу, була майже вісімнадцята година. А тепер ми маємо право на обід, - сказав Семичастний. Він зателефонував другому секретареві обкому партії Володимиру Антоновичу Лисенку і довго перевіркував його, що потрібно переробити план проведення конференції. І результат його допомоги: ми провели конференцію першими в області, було багато виступаючих. А це - оцінка активності делегатів.

І ще хочу пригадати одну сумну подію.

У перших числах січня 2001 р., коли я працював у системі «Суми-Агроресурс», мене запросив до себе в кабінет новий керівник системи Клименко, який декілька днів працював на цій посаді після Гончарука. До цього він працював заступником з економічних питань, і ми з ним часто вели розмови про господарства в районах, за які я відповідав.

Клименко до мене ставився з повагою, знав про мій досвід роботи, де і на яких посадах працював. Він запитав мене, чи немає в мене знайомих у Москві, щоб могли допомогти вирішити питання стосовно закупівлі техніки в Росії. З Семичастним в цей час у мене зв'язків не було. Він вийшов на пенсію, ні адреси, ні телефону його домашнього я не знав. Були номери телефонів з колишньої роботи. З Ольшанським Миколою Михайловичем, бувшим другим секретарем Сумського обкому партії, а потім завідуючим відділом ЦК КПРС і Міністром хімічної промисловості СРСР, те ж саме.

Ми були в незалежній Україні, вони в Росії - в різних державах. Я відповів, що попробую зателефонувати Семичастному. Клименко сам був з Донеччини, хто і ким був Семичастний знав. Тому запитав, чи той Семичастний? Я відповів, так. Розповів Клименкові, звідки я його знаю. Пізно увечері повернувся додому і за старою звичкою, що виробилася протягом багатьох років, о дев'ятій вечора сів дивитися останні вісті і чую: «Сьогоді на сімдесят сьомому році життя раптово помер Семичастний Володимир Юхимович»...

Стало не по собі... Я планував наступного дня, 13 січня 2001 року, йому зателефонувати, але тепре уже не було кому... Царство йому небесне.

З біографією Семичастного я знайомий, на виборах до Верховної Ради УРСР, був його довіреною особою. Народився він 15 січня 1924 року в селі Григорівці Межівського району Дніпропетровської області. Трудову діяльність розпочав у 1941 році. 1941 -1942 рр. студент Дніпропетровського хімікотехнологічного інституту. На фронті не був. Працював на комсомольській роботі у Кемеровській області, потім першим секретарем Сталінського (тепер Донецького) обкуму комсомолу, першим секретарем комсомолу України, довгий час на комсомольській роботі в Москві, був першим секретарем комсомолу, близько семи років - головою Комітету державної безпеки при Раді Міністрів СРСР. Генерал - полковник. Майже чотирнадцять років - з 1967 по 1981 роки працював в Україні першим заступником голови, потім заступником голови Ради Міністрів УРСР. З 1981 року заступник голови правління Всесоюзного товариства «Знання» в Москві.

Багато того, про що сьогодні пишуть і не пишуть, розповідав мені Семичастний. Я задавав йому різні запитання. Він знов багато невідомих для широкого загалу сторінок з життя Сталіна, інших керівників держави, видатних письменників, акторів, учених, розвідників і агентів. Знав те, що міг знати в ті часи голова Комітету державної безпеки такої великої держави, як Радянський Союз. Він, як видно з останнього інтерв'ю, пропонував написати книгу про роки, що пройшли. Напевно, було б для багатьох із нас реальніше сьогодні оцінювати події тих минулих років. Не встиг. Я не можу і тим більше не маю морального права писати, про що він мені розповідав.

У шістдесяті-вісімдесяті роки минулого століття молоді в районі приділялась особлива увага. Серед молодіжних трудових колективів були різного роду ініціативи, починання. Трудові колективи у своєму складі мали багато молодих працівників, комсомольців. За родом своєї роботи мені часто, якщо не щоденно, доводилося вирішувати ті чи інші питання з райкомом комсомолу.

Це була дійова організація молоді. Молодь - це наша зміна, це майбутнє нашої країни. Так було, є і буде завжди. Кожен це розуміє. Молодь це активна творча сила. Тому приділялась повсякденна увага її вихованню. Вся робота спрямовувалася на те, щоб виховувати в кожній молодої людини почуття, щоб вона вважала працю на себе і загальне благо свою особистою кровною справою. В житті нічого не дається без праці, як говорив І.Франко: «Лиш праця світ таким, як є, створила. Лиш в праці варто і для праці жити».

Великий педагог В. Сухомлинський стверджував, що праця - це одне з найчистіших і найшляхетніших джерел емоційного стану, радості діяння, творення. Думка, що народжена, збуджена, витончена в праці, стає радісною, оптимістичною.

Працюючи на різних посадах весь час з людьми, я переконався, що людина, яка любить працювати, завжди матиме успіх. Мудрі народні прислів'я говорять: «На дерево дивись, як родить, а на людину, як робить. Роботящи руки гори вернуть. Працьовитих цінили з покон віків».

Що в цьому було поганого? Я вважаю, що любов до праці в широкому розумінні цього слова, чи не є найголовнішим у вихованні. Чи все було тоді гаразд? Звичайно, ні. Були помилки, були і різного роду порушення серед молоді і серед її ватажків. Але сьогодні для виховання молоді потрібно взяти все краще, що тоді мали. Що поганого було у студентських будівельних загонах? Студентські будівельні загони створювалися з середовища студентів, під керівництвом комсомолу, добровільно об'єднувалися на час літніх канікул для участі в будівництві народно-господарських об'єктів, агітаційно-пропагандистської, культурно-масової та шефської роботи перед населенням. Принципом їх діяльності було поєднання процесу виробництва з навчально-виховним процесом вищої школи. Це допомагало майбутньому фахівцеві на практиці застосовувати набуті у вузі знання, опановувати організаторські навички і досвід суспільно-політичної діяльності, формувало ставлення до праці. Створювалися спеціалізовані студентські загони за профілем майбутньої спеціальності або близьких до неї: в'язківців, енергетиків, меліораторів, піонервожатих, медиків, сфери обслуговування та ряд інших. Створювалися загони для допомоги на збиранні врожаю зернових, фруктів, овочів в колгоспах і радгоспах. Всі загони створювалися з числа студентів, що успішно виконували навчальну програму і придатних за станом здоров'я до фізичної праці. Потрапити в такий загін для молоді було зачесть, не кожному це вдавалося. Загони були в межах 40 чоловік, складалися з декількох виробничих бригад. Оплата здійснювалася згідно з об'ємом виконаних ними робіт. Керівництво здійснювали загонові, районні, обласні, штаби. Керівники штабів планували роботу заздалегідь. Укладались договори на перспективу. Наведу приклад з роботи студентських загонів на Липоводолинщині.

Лише в селі Яснопільщина при проведенні конкурсів професійної майстерності серед студентських будівельних загонів області було побудовано школу на 198 місць, Будинок культури, 12 житлових будинків. Okрім студентських загонів, які приїздили в район з Сум та

інших міст країни, створювалися виробничі загони з молоді, що працювала на селі, в інших трудових колективах.

Особливою активністю відзначалася молодь комсомольської організації колгоспу «Червоний Лан» села Семенівки, яку очолював Григорій Довгополик. Тут працювали комсомольсько -молодіжні загони механізаторів по вирощуванню і обробітку сільськогосподарських культур. Була налагоджена цікава змістовна профорієнтаційна робота в школі. Дозвілля молоді організовувалося з зачлененням громадських активістів, працівників Будинку культури, аматорів фізичної культури і спорту. Постійно діяли гуртки художньої самодіяльності. Їх учасники виступали в складі агіткультбригад на фермах, тракторних станах або прямо серед працюючих в полі. Потрібно підкреслити, що молоді у селі було багато.

Широко застосувалася до громадсько-корисних справ молодь села Лучки в колгоспі імені Димитрова. Тут практикувались масові суботники по наведенню порядку в населених пунктах, приведенню в належний стан доріг, особливо навесні. В районі відомими були комсомольсько -молодіжні колективи цього господарства по вирощуванню цукрових буряків. Вони щорічно досягали високої урожайності. Секретар комсомольської організації Іван Скляр особливо захоплювався організацією спортивно-масової роботи. Опікувана ним футбольна команда неодноразово виборювала призові місця в районних змаганнях.

Знали в районі і про трудові досягнення комсомольсько -молодіжних механізованих загонів Синівської сільгосптехніки, де комсомольським ватажком був Віктор Шастун. Невипадково він і досі у вири активного життя району. Добрими справами відзначалася і комсомольська організація села Колядинець, яку очолював Василь Вовк. Трудову діяльність він завершив начальником районного управління сільського господарства. Можна багато називати молодіжних організацій сіл, навчальних закладів, закладів охорони здоров'я району та багато інших організацій, котрі робили вагомий внесок у виховання молоді.

А хто займається молоддю сьогодні? На яких традиціях і звичаях, і хто її виховує? Думаю, що це окрема, наболіла тема не тільки для мене і людей моого покоління.

В ті часи, про які пригадую, вся діяльність молодіжних організацій була спрямована насамперед на активну і конкретну участі молоді в народногосподарському будівництві. Молодіжні комсомольські організації брали шефство над тваринництвом, іншими галузями. В районі було багато прикладів, коли молодь бажала працювати у селі і

заочно здобувати освіту. Трудові колективи направляли молодь на навчання за рахунок власних коштів господарств.

Так, в даний час змінилися обставини, суспільні відносини. Сьогодні інші умови, вони не з легких. Але це не дає права місцевій владі не займатися вихованням молоді. Повинно бути у кожного керівника почуття відповідальності за долю майбутнього. Пригадую все це не для того лише, щоб показати, що було, а щоб з того кращого взяти щось і застосувати сьогодні. Як кажуть, під лежачий камінь, вода не тече. І хочеться вірити в краще. Що знайдуться сили, які підіймуть той камінь для кращого, для майбутнього.

В ті минулі часи в районі приділялася увага підготовці кадрів у вищих навчальних закладах, особливо молоді, що закінчила школу і працювала на виробництві.

Тільки у 1977 році за ініціативи керівників району більше 20 - ти чоловік було направлено для навчання у вузи Харкова. Для допомоги у підготовці документів для вступу був залучений райком комсомолу і секретар партійної організації, заступник голови колгоспу ім. Шевченка села Саї Микола Миколайович Чукашов. Чукашов закінчив Харківський сільськогосподарський інститут імені Докучаєва. Він був серед тих романтиків, випускників одинадцятого класу Берестівської середньої школи, які у 1964 році всім класом, а їх було 28 випускників, залишилися працювати у колгоспі.

Далекий 1963 рік. Берестівська середня школа, десятий клас. Вони були і носіями нашої української культури. Вишиванка в ті часи у моді сільської молоді була набагато більше ніж сьогодні. Не говорили про виховання у молоді почуття до народних українських традицій і звичаїв, а робили. Берегли, показували, цінили, пам'ятали і любили звичаї і традиції наших батьків, дідів і прадідів. Пишалися своєю спадщиною.

Коли Микола Миколайович Чукашов (на фото стоїть крайній ліворуч), передав мені цю фотокартку, я запитав його:

- А чому ти не у вишиванці?

На що він мені, у притаманній йому скромності і щирій непідкупній відвртості, відповів:

- Хотілося походити у вишиванці, тим більше і сфотографуватися, та доля моя так склалася, що не було кому вишити. Я ріс без матері.

Про їхній вчинок багато було написано і говорилося. Це був приклад синівського ставлення молоді до свого рідного села. Не на словах, а на ділі. Це був продуманий вчинок і батьків, які свідомо віднеслися до ініціативи своїх дітей. Батьки тоді були впевнені, що дітям буде відкрита дорога до усвідомленого вибору ними професії. Була переконаність у цьому. Була стабільність, бачили перспективу. Ось що писала обласна газета «Ленінська правда» за 3 червня 1964 року.